

Ekspolatacija država u razvoju u turističke svrhe

Kadak, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:191:953643>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni prijediplomski studij

PETRA KADAK

Ekspolatacija država u razvoju u turističke svrhe
Exploitation of developing countries for tourism purposes

Završni rad

Opatija, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni prijediplomski studij
Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu
Studijski smjer: Menadžment u turizmu

Eksploatacija država u razvoju u turističke svrhe
Exploitation of developing countries for tourism purposes

Završni rad

Kolegij: **Etika i društvena odgovornost**

Student: **Petra KADAK**

Mentor: **Dr. sc. Marija IVANIŠ, izv.prof.**

Matični broj: **23467**

Opatija, rujan 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI UNIVERSITY OF RIJEKA
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT
OPATIJA, HRVATSKA CROATIA

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG ZAVRŠNOG RADA

PETRA KADAK
(ime i prezime studenta)

23467
(matični broj studenta)

Eksploatacija država u razvoju u turističke svrhe
(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila/o, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor završnog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa završnim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog završnog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, 10.9.2024.

P. Kadak

Potpis studenta

Sažetak

Ovaj rad ispituje kako turizam u zemljama u razvoju često dovodi do ekonomskog, društvenog i ekološkog iskorištavanja, prvenstveno pogodujući stranim ulagačima i bogatim turistima na štetu lokalnih zajednica. U radu se objašnjava kako ova eksploatacija vuče svoje korijene iz vremena kolonijalizma od kada se današnje zemlje u razvoju nalaze u podređenom položaju u svjetskom gospodarstvu. Iako turizam može biti značajan pokretač gospodarskog razvoja, on često rezultira nepravednom raspodjelom dobiti, gdje lokalno stanovništvo dobiva minimalne financijske koristi. U radu se istražuju načini na koje multinacionalne kompanije i globalni turistički operateri iskorištavaju lokalne resurse, zemlju i radnu snagu, često nedovoljno plaćajući radnike i zanemarujući lokalne potrebe i običaje. Osim toga, opisuje se degradacija okoliša uzrokovana masovnim turizmom, uključujući onečišćenje prirode i iscrpljivanje resursa te prijetnje klimatskih promjena koje nerazmjerno utječu na zemlje u razvoju. Kroz kritički pregled postojeće literature, ovaj rad naglašava potrebu za održivijim i pravednijim pristupom turizmu prema načelima etičnosti, koji daje prioritet dobrobiti lokalnog stanovništva, poštuje kulturnu baštinu i umanjuje štetu okolišu.

Ključne riječi: eksploatacija, kolonijalizam, turizam, razvoj, održivost

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Problem, predmet i objekti istraživanja	1
1.2. Svrha i cilj istraživanja	2
1.3. Metode istraživanja	2
1.4. Znanstvena hipoteza i pomoćne hipoteze	2
1.5. Struktura rada	3
2. POJAM ZEMALJA U RAZVOJU	4
2.1. Mjerovni pokazatelji zemalja u razvoju	5
2.2. Najmanje razvijene zemlje	6
3. TURIZAM I RAZVOJ	9
3.1. Pitanje razvojnih učinaka turizma	9
3.2. Kritike turističke uloge u razvoju	10
4. ODREĐIVANJE UZROKA NERAZVIJENOSTI	12
4.1. Kolonijalizam	12
4.2. Neokolonijalizam	13
5. EKONOMSKA EKSPLOATACIJA U TURIZMU	16
5.1. Neokolonijalizam i imperijalizam u obliku turizma	16
5.2. Neokolonijalizam u turizmu- primjer Kariba	17
6. SOCIOKULTURNA EKSPLOATACIJA U TURIZMU	21
6.1. Kulturalni utjecaj	21
6.2. Utjecaj na lokalno stanovništvo	22
6.2.1. Učinak turizma na premještaj lokalnog stanovništva- primjer narod Masai	23
7. EKOLOŠKA EKSPLOATACIJA U TURIZMU	25
7.1. Utjecaj turizma na okoliš	25
7.1.1. Utjecaj turizma na resurse	25
7.1.2. Utjecaj turizma na zagađenje	26
7.2. Ekološka eksploatacija okoliša u svrhu turizma: primjer Mt. Everesta	26
7.3. Klimatske promjene u zemljama u razvoju	29
7.4. Klimatski dug	31
7.5. Inicijative otpisa dugova zemljama u razvoju	33
8. ETIČNOST U TURIZMU	35
8.1. Etična konzumacija i održivost u turizmu	35
8.2. Autohtono stanovništvo i etičnost u turizmu	36
9. ZAKLJUČAK	38
LITERATURA	39
POPIS ILUSTRACIJA	45

1. UVOD

Turizam se često predstavlja kao snažan pokretač gospodarskog rasta, osobito u zemljama u razvoju gdje on doprinosi značajnom dijelu nacionalnog dohotka. Međutim, iako turizam može osigurati zapošljavanje, razvoj infrastrukture i strana ulaganja, on ne može znatno doprinijeti razvoju zemalja ako one ne mogu paralelno razvijati i ostale grane gospodarstva te su prisiljene na sve veće zaduživanje i pogodovanje stranim investitorima.

Kroz ovaj rad nastojat će se kritički ispitati višestruku prirodu eksploatacije u turističkom sektoru, fokusirajući se na to kako se manifestira u zemljama u razvoju te kako se nadovezuje na bivše kolonijalne prakse. Analizirati će neravnopravne odnose između bogatih razvijenih zemalja, multinacionalnih korporacija i lokalnih zajednica zemalja u razvoju, naglašavajući strukture nadmoći koje zemlje u razvoju često ostavljaju u nepovoljnom položaju. Obratiti će se pozornost načinima na koje su turistička infrastruktura i poslovanje često osmišljeni kako bi zadovoljili potrebe i preferencije bogatih stranih posjetitelja, a zanemaruju potrebe, prava i dobrobit zajednica domaćina.

Nadalje, razmotrit će se ekološke posljedice nekontroliranog rasta turizma te će se prikazati na primjeru Mt. Everesta, posebno u odnosu na prekomjerno korištenje prirodnih resursa, onečišćenje i uništavanje okoliša. U radu će se zagovarati promjene politika koje osnažuju vodeće zemlje zapada, na štetu siromašnih zemalja Globalnog juga te solidarno otpisivanje njihovih opterećujućih dugova zbog pomoći u obrani od globalne prijetnje klimatskih promjena. Sagledati će se i etička pitanja turizma u zemljama u razvoju i ukazati na važnost edukacije posjetitelja te zalaganja za održivije, pravednije i inkluzivnije prakse.

1.1. Problem, predmet i objekti istraživanja

Zemlje u razvoju zbog povijesnog utjecaja kolonizacije, nalaze se u teškom ekonomskom položaju i u današnjici. Zbog svoje nemogućnosti da iz takvog nepogodnog položaja uspiju razviti čvrsto i stabilno gospodarstvo, mnoge danas ovise o turizmu. *Problem istraživanja* je činjenica da zemlje u razvoju nisu kroz turizam ostvarile željeni razvoj već su naprotiv, u svrhu turizma ponovno prisiljene nuditi svoju zemlju na korištenje i prodaju stranim

kompanijama i investitorima te na konzumaciju i uživanje stranim posjetiteljima, a nauštrb svojeg stanovništva. *Predmet istraživanja* stoga su same zemlje u razvoju, dok su *objekti istraživanja* turizam i načini na koje kao pojava može djelovati izrabljivački, lokalno stanovništvo zemalja u razvoju, razvoj i kolonijalizam.

1.2. Svrha i cilj istraživanja

Svrha istraživanja je ukazati na eksploatacijske prakse i nepravedne te neetične strukture moći kroz koje su zemlje u razvoju dovedene u nepovoljan položaj te smještene na periferiju svjetskog gospodarstva i načine na koji se takve prakse ponavljaju u obliku turizma. *Cilj istraživanja* je prikazati marginaliziranost zemalja u razvoju, izrabljivačke prakse turizma i nemogućnost da se isključivo kroz turizam ostvari razvojni potencijal osiromašenih zemalja.

1.3. Metode istraživanja

Kod istraživanja korišteni su sekundarni podaci, odnosno relevantna znanstvena i stručna literatura uključujući domaće i strane knjige, časopise, znanstvene radove, eseje, članke i web stranice. Korištene *metode istraživanja* su: metoda kompilacije, metoda deskripcije, metoda dedukcije i povijesna metoda.

1.4. Znanstvena hipoteza i pomoćne hipoteze

Temeljna znanstvena hipoteza koja se postavlja u radu jest: U svrhu turizma zemlje u razvoju eksploatiraju se kroz oblike ekonomskog, sociokulturnog i ekološkog iskorištavanja.

Uz temeljnu hipotezu moguće je definirati i dvije pomoćne hipoteze:

H1: Zemlje u razvoju zbog povijesne eksploatacije u obliku kolonijalizma nisu uspjele dovoljno razviti druge gospodarske grane te su ekonomski ovisne o turizmu.

H2: Turizam ne može samostalno svojim učincima ostvariti gospodarski razvoj u slabije razvijenim zemljama.

1.5. Struktura rada

Rad je podijeljen na 7 poglavlja. Na početku rada se nalazi uvod u kojem se definiraju problem, predmet i objekti istraživanja, svrha i cilj istraživanja, metode istraživanja te znanstvene hipoteze. Zatim se u drugom poglavlju definiraju zemlje u razvoju te mjerovni pokazatelji kojima se određuju. Nakon toga kritički se sagledava uloga turizma u razvoju. U središnjem dijelu rada objašnjavaju se povijesni i moderni oblici eksploatacije zemalja u razvoju te oblici eksploatacije u turizmu koji se dijele na ekonomske, sociokulturne i ekološke, pritom se ti oblici i prikazuju kroz primjere u svijetu. Kod objašnjavanja ekološke eksploatacije navode se također oblici klimatske nepravde te mogućnosti da i ona u budućnosti bude dodatni uzrok potlačivanja zemalja u razvoju. U konačnici se navode etički principi prema kojima bi se u turizmu trebali voditi u cilju ostvarivanja održivosti turizma i umanjenja njegovih negativnih utjecaja.

2. POJAM ZEMALJA U RAZVOJU

Postoje značajne socijalne i ekonomske razlike između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Mnogi od temeljnih uzroka ovih razlika ukorijenjeni su u dugoj povijesti razvoja tih nacija i uključuju ekonomske, društvene i kulturne značajke, povijesne i političke elemente, međunarodne odnose te geografske čimbenike.

Razvoj se može definirati kao proces kojim se poboljšavaju političke, društvene te posebice gospodarske strukture zemlje u svrhu osiguranja dobrobiti njezinog stanovništva.¹

Zemlje u razvoju su države sa slabije razvijenom industrijskom bazom, nižim stupnjem ekonomskog, političkog i socijalnog razvoja u usporedbi sa postignutim stupnjem napretka u suverenom svijetu iako posjeduju veliko prirodno bogatstvo i ljudski potencijal.² Za zemlje u razvoju prethodno se koristio i pojam „Treći svijet“. Pojam Trećeg svijeta nastao je u periodu Hladnog rata kada se svijet podijelio na Prvi, Drugi i Treći. Prvom svijetu su pripadale zapadne kapitalističke države predvođene Sjedinjenim Američkim Državama (SAD), Druge komunističke države na čelu sa Savezom Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR), dok su sve ostale države pripadale Trećem svijetu.³ Pojam „Treći svijet“, je skovao Alfred Sauvy 1952. u svrhu razlikovanja nekadašnjeg koloniziranog svijeta od modernih svjetova kapitalizma i socijalizma.⁴ Kako je nakon rušenja Berlinskog zida nestao Drugi svijet, za zemlje Trećeg svijeta počinje se koristiti pojam Globalni jug. Pojmove Globalni jug i sjever populariziralo je Brandtovo povjerenstvo koje je osnovano 1977. na prijedlog Svjetske banke s ciljem razmatranja pitanja međunarodnog razvoja.⁵

Ako ljudi žive u siromaštvu ili nisu u mogućnosti zadovoljiti osnovne životne potrebe, tada se njihova zajednica ili društvo može smatrati „nerazvijenim“.⁶

---

¹ Fisher, James Samuel. *Geography and Development: A World Regional Approach*. 5. izd. New Jersey: Prentice Hall, 1995. str. 17

² Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža <https://www.enciklopedija.hr/clanak/zemlje-u-razvoju>, Pristupljeno 25.8.2024.

³ Kos-Stanišić, Lidija, Luša, Đana i Zgurić, Borna. *Međunarodni odnosi i vanjske politike Globalnog juga: studije odabranih država*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2023. str. 21

⁴ Dirlik, Arif. "Global South: Predicament and Promise." U *The Global South* 1, br. 1, (2007) str. 12-23

⁵ Kos-Stanišić, L., Luša, Đ., Zgurić, B.: *Međunarodni odnosi i vanjske politike Globalnog juga : studije odabranih država*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2023.,str. 22

⁶ Kleeman, Grant. *Global Interactions 1: Preliminary Course* 2. izd. Port Melbourne : Pearson Heinemann, 2008. str. 236

2.1. Mjerovni pokazatelji zemalja u razvoju

Društveni napredak ne podrazumijeva samo rast BDP-a i uspoređivanje mjerljivih materijalnih veličina, već u obzir treba uzeti i društvene pokazatelje kao što su stupanj demokracije, osnovni uvjeti života i rada, zapošljavanja, školovanja itd. Društveni napredak danas se određuje prema više mjerljivih pokazatelja kao što su očekivano trajanje života, postignuti stupanj pismenosti, obrazovnog stupnja stanovništva te bruto nacionalnog dohotka (BND) po glavi stanovnika. Prema tim pokazateljima UN zemlje dijeli na kategorije razvijenih, srednje razvijenih i nerazvijenih. Analitičari su prema tome izradili i pojedinačne ljestvice pokazatelja društvenog napretka.⁷ UN ima poseban program osnovan u svrhu podržavanja i praćenja ljudskog napretka pod nazivom Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP). U svojim izvještajima UNDP za mjerenje društvenog napretka koristi Indeks ljudskog razvoja (HDI). Indeks ljudskog razvoja je sažeta kompleksna mjera prosječnih postignuća zemlje u tri osnovna aspekta ljudskog razvoja: zdravlje, znanje i životni standard. HDI postavlja minimum i maksimum za svaku dimenziju, nazvanu „goalposts“, zatim pokazuje gdje se svaka zemlja nalazi u odnosu na te ciljne granice. To se izražava kao vrijednost između 0 i 1. Što je viši ljudski razvoj zemlje, to je viša njezina HDI vrijednost.⁸

Popis najmanje razvijenih zemalja svake tri godine pregledava Odbor za razvojnu politiku (CDP), skupina neovisnih stručnjaka koji izvješćuju Ekonomsko-socijalno vijeće (ECOSOC) Ujedinjenih naroda. Nakon trogodišnjeg pregleda popisa, CDP može preporučiti, u svom izvješću ECOSOC-u, zemlje za dodavanje na popis ili unapređenje iz statusa najmanje razvijenih.⁹

Kriteriji i pragovi za uključivanje u kategoriju najmanje razvijenih i za unapređenje iz kategorije su slijedeći:¹⁰

1. Kriterij dohotka, koji se temelji na trogodišnjoj prosječnoj procjeni bruto nacionalnog dohotka (BND) po glavi stanovnika u američkim dolarima. Prag za

---

⁷ Jadrešić, Vlatko. Janusovo lice turizma: od masovnog do selektivno-održivog turizma. Zagreb: Plejada. 2010. str. 27.

⁸World Health Organization <https://www.who.int/data/nutrition/nlis/info/human-development-index> , pristupljeno 26.8.2024.

⁹ UNCTAD; <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/list> ,pristupljeno 26.8.2024.

¹⁰ Ibidem

uključivanje je 1088 američkih dolara ili niži; prag za unapređenje iz kategorije je 1306 dolara ili više

2. Indeks ljudskih resursa, koji se sastoji od dva podindeksa: podindeks zdravlja i podindeks obrazovanja.

a) Zdravstveni podindeks ima tri pokazatelja: stopu smrtnosti djece mlađe od pet godina; omjer maternalne smrtnosti; i učestalost zastoja u rastu.

b) Podindeks obrazovanja ima tri pokazatelja: stopa završene osnovne škole (eng. Middle school); stopa pismenosti odraslih; i indeks ravnopravnosti spolova za završenu osnovnu školu.

Svih šest pokazatelja pretvaraju se u indekse prema utvrđenim metodologijama s jednakom težinom. Pragovi za uključivanje i unapređenje su 60 ili manje odnosno 66 ili više.

3. Indeks ekonomske i ekološke ranjivosti, koji se sastoji od dva podindeksa: podindeks ekonomske ranjivosti i podindeks ekološke ranjivosti.

a) Podindeks ekonomske ranjivosti ima četiri pokazatelja: udio poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u BDP-u; udaljenost i zatvorenost s morem; koncentracija robnog izvoza; i nestabilnost izvoza roba i usluga.

b) Podindeks ekološke ranjivosti ima četiri pokazatelja: udio stanovništva u niskim obalnim zonama; udio stanovništva koji živi u suhim područjima; nestabilnost poljoprivredne proizvodnje; i žrtve katastrofa.

Svih osam pokazatelja pretvaraju se u indekse korištenjem utvrđenih metodologija s jednakim pragovima za uključivanje i unapređenje su 36 ili više odnosno 32 ili ispod.

2.2. Najmanje razvijene zemlje

Od 1971. Ujedinjeni narodi prepoznaju najmanje razvijene zemlje (LDC-Least Developed Countries) kao najsiromašniji i najslabiji segment međunarodne zajednice. U najmanje razvijenim zemljama živi oko 40% siromašnih u svijetu. Većina njih pati od sukoba ili izlazi iz sukoba. Najmanje razvijene zemlje čine 13% svjetskog stanovništva, ali samo oko 1,3% globalnog BDP-a i manje od 1% globalne trgovine i izravnih stranih ulaganja. Pristup internetu ima tek jedna petina njihovog stanovništva. Niska razina društveno-ekonomskog razvoja u ovim zemljama karakterizirana je niskim i neravnomjerno raspodijeljenim

dohotkom, nedostatkom domaćih financijskih sredstava te povijesno slabim razvojnim kapacitetom. Ta razvojna ograničenja odgovorna su za nedovoljno iskorištavanje domaćih resursa, nizak kapacitet gospodarskog upravljanja, slabosti u izradi i provedbi programa, kronične vanjske deficite, velika zaduženja i veliku ovisnost o vanjskom financiranju u najmanje razvijenim zemljama.¹¹ Trenutačno postoji 45 gospodarstava koje su Ujedinjeni narodi označili kao najmanje razvijene zemlje. To su dakle zemlje s niskim dohotkom koje se suočavaju s ozbiljnim strukturalnim preprekama u održivom razvoju. Vrlo su osjetljive na ekonomske i ekološke šokove i imaju niske razine ljudskih resursa.¹²

List of Least Developed Countries (as of 18 December 2023)*

Country	Year of inclusion	Country	Year of inclusion
Afghanistan	1971	Malawi	1971
Angola ¹	1994	Mali	1971
Bangladesh ⁴	1975	Mauritania	1986
Benin	1971	Mozambique	1988
Burkina Faso	1971	Myanmar	1987
Burundi	1971	Nepal ⁴	1971
Cambodia	1991	Niger	1971
Central African Republic	1975	Rwanda	1971
Chad	1971	São Tomé and Príncipe ²	1982
Comoros	1977	Senegal	2000
Democratic Republic of the Congo	1991	Sierra Leone	1982
Djibouti	1982	Solomon Islands ³	1991
Eritrea	1994	Somalia	1971
Ethiopia	1971	South Sudan	2012
Gambia	1975	Sudan	1971
Guinea	1971	Timor-Leste	2003
Guinea-Bissau	1981	Togo	1982
Haiti	1971	Tuvalu	1986
Kiribati	1986	Uganda	1971
Lao People's Democratic Republic ⁴	1971	United Republic of Tanzania	1971
Lesotho	1971	Yemen	1971
Liberia	1990	Zambia	1991
Madagascar	1991		

Slika 1: Popis najmanje razvijenih zemalja (od 18 prosinca 2023)

Izvor: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/ldc_list.pdf

Nakon desetljeća ublažavanja razlika između skupina zemalja s vrlo visokim i vrlo niskim indeksom ljudskog razvoja ta razlika danas je ponovno u porastu. Razlog je

¹¹UN: <https://www.un.org/ohrlls/content/about-least-developed-countries> ,pristupljeno 26.8.2024.

¹²UN: <https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category.html>,pristupljeno 26.8.2024.

uglavnom loše upravljanje međuovisnošću zemalja, kao što se primjerice pokazalo u neadekvatnom odgovoru na pandemiju kovida-19, slabom napretku u ublažavanju klimatskih promjena i u rasplamsavanju nasilnih sukoba čije implikacije prelaze nacionalne granice.¹³

---

¹³ UNDP; <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>, pristupljeno 26.8.2024.

3. TURIZAM I RAZVOJ

U 19. stoljeću se o turizmu pisalo i raspravljalo samo u Europi, a posebice na području Sredozemlja i Alpi. O turizmu u zemljama Trećeg svijeta počinje se govoriti u 20. stoljeću i to najviše u kontekstu mogućnosti za gospodarski preporod. Smatralo se da bi turizam mogao biti ključ za razvoj slabije razvijenih ili nerazvijenih zemalja. Nažalost do takvog razvoja ne može doći ukoliko se na turističkom tržištu nudi samo strana roba jer to ukazuje na veliki uvoz koji ujedno znači i trošak. U takvoj situaciji turizam može postati toliko veliki potrošač da njegov opseg potrošnje može prerasti i opseg prihoda od turizma.¹⁴ S obzirom da se uz pomoć turizma u zemljama u razvoju nije dogodio očekivani napredak i razvoj gospodarstva, došlo je do zaključka kako je pozitivan utjecaj turizma na gospodarstvo u zemalja u razvoju samo iluzija.¹⁵ U 21. stoljeću ubrzava se rast svjetskog turizma te zemlje u razvoju počinju u njemu aktivno sudjelovati i u skladu s tim te stjecajem općih svjetskih gospodarskih i političkih okolnosti, dobivaju nove poticaje za razvoj. Zemlje u razvoju tada ostvaruju opći, iako spori, gospodarski rast što potiče rast kupovne moći dijela domaćeg stanovništva. Sukladno tome, stvorio se domaći kapital koji je uz pomoć stranih investicija doveo do ulaganja i izgradnje potrebne turističke infrastrukture za razvoj turizma, zbog čijeg se nedostatka turizam prethodno nije niti mogao uspješno razvijati prema postavljenim očekivanjima. Povećanje kupovne moći dijela lokalnog stanovništva rezultiralo je također stvaranjem nove turističke potražnje.¹⁶

3.1. Pitanje razvojnih učinaka turizma

Nakon drugog Svjetskog rata kada je bila dosta aktualna rasprava o razvijenim i nerazvijenim zemljama, počeo se spominjati turizam kao mogući pokretač razvoja koji bi mogao pomoći slabije razvijenim zemljama da izađu iz stanja siromaštva. Kasnije su se ta velika očekivanja od turizma ipak malo prilagodila s obzirom na vremenski period za koji se procijenilo da bi bio potreban da se osjeti njegov pozitivan utjecaj. Također su se izmijenila očekivanja od turizma zbog spoznaje da u nerazvijenim sredinama turizam ne može biti gospodarski pokretač jer im za to nedostaju mnogi preduvjeti. U novije vrijeme, kada se ponovno javljaju pretpostavke o turizmu kao mogućem razvojnom faktoru dok su

---

¹⁴ Vukonić, Boris. Turizam: budućnost mnogih iluzija. Zagreb: Plejada. 2010. str. 183

¹⁵ Ibidem, str. 184

¹⁶ Ibidem

zemlje Globalnog juga još uvijek u podređenom položaju te im situaciju dodatno otežavaju i klimatske promjene, može se doimati kako takve ideje o turizmu kao spasonosnom rješenju za siromašne zemlje imaju više politički motiv nego dobre namjere.¹⁷

Iako je turizam u mnogim zemljama poželjan jer kao industrija u zemlju dovodi veoma potrebnu stranu razmjenu, zapošljavanje i moderan način života. Drugima turizam predstavlja uništenje tradicionalnih načina života, neokolonijalistički odnos eksploatacije, pretjeranu ovisnost o jednoj nepouzdanoj industriji i inflaciju. Primjeri u literaturi podupiru argumente obje strane. Iako, zbog heterogene prirode njegovih sadržaja i usluga, neki su se pitali treba li turizam uopće smatrati samo jednom gospodarskom granom.¹⁸ Turizam je fragmentiran proizvod, integriran s mnogim drugim sektorima gospodarstva i izravno utječe na njih. Turistička potrošnja može biti izravna kao na primjer potrošnja u hotelima, trgovinama, restoranima i rekreacijskim objektima. Neizravne koristi od turističkih izdataka mogu biti u obliku lokalnih poreznih prihoda, poboljšanja infrastrukture destinacijskih područja i proširenja usluga u destinaciji. Potražnja turista za određenim artiklima, poput suvenira, potiče lokalnu poduzetničku aktivnost, osiguravajući dodatno lokalno zapošljavanje i prihod. Sve to čini mjerenje ekonomske učinkovitosti turizma veoma kompleksnim.¹⁹ Nadalje turizam je također vrlo nestabilna industrija. Podložna je jakim sezonalnim varijacijama, naglašenim i nepredvidivim utjecajima vanjskih sila, heterogenoj prirodi turističkih motivacija i očekivanja, te je vrlo elastičan u pogledu cijena i prihoda. Zajedno, ovi čimbenici potiču nisku razinu lojalnosti kupaca s obzirom na odredišta, načine putovanja, smještajne jedinice i putničke posrednike.²⁰

3.2. Kritike turističke uloge u razvoju

Kritike turizma i njegove uloge u razvoju, mogu se sažeti na sljedeći način:²¹

- Uključuje iskorištavanje radne snage, s jedne strane, zbog niskih plaća i prekomjernih radnih sati te, s druge strane, zbog svoje često sezonske ili privremene

---

¹⁷ Ibidem, str. 164

¹⁸ Schneider, Hartmut. „Tourism Development in Africa: Scope and Critical Issues“ U *Africa Spectrum* 11, br. 1 (1976), str. 5-16

¹⁹ Mathieson, Alister i Wall, Geoffrey. *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*. London, New York: Longman, 1982. str. 38

²⁰ Ibidem

²¹ Brown, Frances i Hall, Derek. „Tourism and Development in the Global South: The Issues“ U *Third World Quarterly* 29, br. 5 (2008) str. 839-849

prirode i zato što u mnogim zemljama u razvoju postoji nedostatak mogućnosti za napredovanje prema višim položajima. Ovo posljednje proizlazi iz:

- Strane/vanjske kontrole industrije, gdje se veliki udio ekonomskih koristi vraća u izvorišnu zemlju umjesto da ostaje u destinaciji.
- Često uzrokuje degradaciju okoliša nereguliranom gradnjom, prekomjernim korištenjem resursa, onečišćenjem i preusmjeravanjem često oskudnih zaliha vode.
- To remeti kulturu i način života lokalnih zajednica.

Turizam je veoma ovisan o sezonskim fluktuacijama. Prihodi od turizma mogu opadati jednako brzo kao što su rasli jer destinacije mogu vrlo lako izgubiti svoju jedinstvenost ili prestiž pojavom novih konkurentnih destinacija. Mnoge destinacije također nemaju lojalne posjetitelje koji se iznova vraćaju, već se izmjenjuju novi gosti u potrazi za novim iskustvima. Može se dogoditi i da destinacije koje svoju posebnost temelje na svojim prirodnim atributima, gube na privlačnosti nakon što se prevelikim brojem posjetitelja naruši okoliš.

Povećanje životnog standarda lokalnog stanovništva zbog turizma također je upitno. Budući da rast potražnje za proizvodima poput hrane, goriva i drugih potrepština u turističkoj sezoni uzrokuje inflaciju koja ih čini manje dostupnima lokalnom stanovništvu. Nadalje, kada se radna snaga u većoj mjeri prebacuje iz poljoprivrednih zanimanja na rad u turističkoj industriji te kada se poljoprivredna zemljišta pretvaraju u turističke objekte, problemi sa cijenama hrane mogu se dodatno pogoršati. Usto se prihodi koji se akumuliraju na taj način u lokalnom gospodarstvu svejedno vraćaju najbogatijem dijelu stanovništva. Zajedno s rastućim cijenama lokalnih dobara, takav gospodarski razvoj može dodatno povećati jaz između bogatih i siromašnih i smanjiti životni standard za sve osim nekolicine.²² U nekim je slučajevima čak lokalnom stanovništvu bilo zabranjeno korištenje parkova i plaža kako bi ih učinili privlačnijim turistima.²³

---

²² Belk, Russel W. „Third World Tourism: Panacea or Poison? The Case of Nepal“ U *Journal of International Consumer Marketing* 5 br. 1 (1993) str. 27–68

²³ De Kadt, Emanuel Jehuda. *Tourism-passport to Development?: Perspectives on the Social and Cultural Effects of Tourism in Developing Countries*. New York: Oxford University Press, 1979., str. 65

4. ODREĐIVANJE UZROKA NERAZVIJENOSTI

S obzirom na to da su mnoge današnje najsiromašnije zemlje nekoć bile dio europskih carstava, postoji čvrsto uvjerenje da su kolonijalne politike i institucije negativno utjecale na njihov dugoročni gospodarski razvoj. Povijesna istraživanja pokazala su da su specifične kolonijalne prakse dovele do široko rasprostranjenog siromaštva. To se nije dogodilo samo zato što su kolonijalne sile dale prednost vlastitim ekonomskim, političkim i vojnim interesima nad interesima koloniziranog stanovništva, već i zato što su za sobom ostavile manjkave institucije koje su ometale političku stabilnost i ekonomski rast u postkolonijalnom razdoblju.²⁴

4.1. Kolonijalizam

Države Globalnog juga imaju značajne razlike, ali i sličnosti. Jedna od sličnosti im je kolonizacija od strane europskih osvajača. Kolonizacija je trajala u periodu od 15. do 20. stoljeća te je najduže razdoblje bilo u Latinskoj Americi i trajalo je oko 300 godina.²⁵ Glavni kolonizatori u Latinskoj Americi bili su Španjolci i Portugalci iako su Britanci, Francuzi i Nizozemci zauzeli Gvajane i dijelove Kariba. Španjolska je dominirala Filipinima, Portorikom i Kubom sve dok je Sjedinjene Države nisu zamijenile nakon Španjolsko-američkog rata. Britanci su zauzeli veći dio Azije, uključujući Indiju, Pakistan, Šri Lanku, Burmu i Maleziju. Francuzi su polagali pravo na Indokinu (uključujući Vijetnam, Kambodžu i Laos). U Aziji su Portugalci imali samo nekoliko malih posjeda, a Nizozemci su kontrolirali golemi arhipelag danas poznat kao Indonezija. Britanci i Francuzi bili su dominantne kolonijalne sile u Africi, pri čemu su Francuzi zauzeli veći dio sjevernih i zapadnih regija kontinenta, a Britanci su kontrolirali veći dio istočnih i južnih regija. Druge kolonijalne sile su također uzele komade afričkog kontinenta, uključujući Belgijance, Nijemce, Talijane, Portugalce, Španjolce i Nizozemce.²⁶ Britanci su dominirali Perzijskim zaljevom od kasnog devetnaestog stoljeća do sredine dvadesetog. Nakon pada Osmanskog

---

²⁴ Frankema, Ewout i Buelens, Frans. „Colonial Exploitation and Economic Development: The Belgian Congo and the Netherlands Indies compared“ (ur.) Ewout Frankema i Frans Buelens u *Routledge explorations in economic history* br. 64. London: Routledge, 2013., str. 1

²⁵ Keen, Benjamin i Haynes, Keith. *A History of Latin America*. Boston i New York: Houghton Mifflin Company. 2000., str. 52-77

²⁶ Green, December i Luehrmann, Laura. *Comparative Politics of the Global South: Linking Concepts and Cases* izd. 4. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc. 2017. str. 47

Carstva na kraju Prvog svjetskog rata, veliki dio Bliskog istoka bio je podijeljen između Francuza i Britanaca. Rusi su dominirali srednjom Azijom te su s Britancima podijelili Perziju na svoje sfere utjecaja.²⁷

Tijekom kolonijalizma uništeno je domaće gospodarstvo država Globalnog juga te se razvijala samo proizvodnja sirovina ili monokultura te tržište europske robe. Radnu snagu činili su domaći stanovnici u dužničkom ropstvu te uvezeni afrički robovi. Kolonijalni vladari često su domaćem stanovništvu oduzimali zemlju pa je zbog toga na području Globalnog juga vladala glad. Dolazilo je do rasne segregacije i diskriminacije jer su kolonijalni vladari sebe smatrali čistim, civiliziranijim i pametnijim te su također prisilno pokrštavali domaće stanovnike.²⁸ Za vrijeme kolonijalizma također su bile proizvoljno iscrtavane granice zemalja ne uzimajući u obzir etnički, vjerski ili jezični sastav stanovništva. Na taj način su stvorene brojne umjetne države, pri čemu se pod „umjetne“ podrazumijeva da su im granice proizvoljno iscrtali bivši kolonizatori koji ne žive u područjima podijeljenim tim granicama.²⁹ Takvo iscrtavanje granica vuče svoje posljedice sve do danas, posebice na Bliskom istoku gdje su sukobi i ekonomska bijeda vidljivi oko granica koje su iscrtali kolonizatori. Neki narodi nisu dobili svoje države ili su bili podijeljeni u više njih dok su stvorene i neke višenacionalne države koje nisu imale nikakve međusobne poveznice stoga su ideje secesionizma bile prisutne već od samog početka.³⁰

4.2. Neokolonijalizam

Povjesničari su pokazali kako su razvitak i nadmoć Zapadne Europe velikim dijelom ovisili o prirodnim resursima i radnoj snazi koja je bila silom prisvojena s Globalnog juga u golemim razmjerima tijekom kolonijalnog perioda. Španjolska je izvlačila zlato i srebro iz Anda, Portugal je izvlačio šećer iz Brazila, Francuska je izvlačila fosilna goriva, minerale i poljoprivredne proizvode iz Zapadne Afrike, Belgija je izvlačila gumu iz Konga; a Britanija je iz svojih kolonija diljem svijeta izvlačila pamuk, opijum, žito, drvo, čaj i bezbrojne druge robe, a sve je to podrazumijevalo iskorištavanje južnjačke radne snage pod prisilnim

---

²⁷ Ibidem str. 48

²⁸ Kos-Stanišić, Lidija, Luša, Đana i Zgurić, Borna. Međunarodni odnosi i vanjske politike Globalnog juga: studije odabranih država. Op. cit. str. 23.

²⁹ Ibidem

³⁰ Ibidem

uvjetima, uključujući kroz masovno porobljavanje i robovlasničke ugovore.³¹ Prema ustaljenom javnom narativu, kolonijalizam je završio povlačenjem kolonijalnih trupa, zastava i birokrata s teritorija globalnog Juga. Prema tome, danas, svjetska ekonomija funkcionira kao meritokracija, odnosno, zemlje koje imaju jake institucije, dobra tržišta i nepokolebljivu radnu etiku postaju bogate i uspješne, dok zemlje kojima te stvari nedostaju, ili koje su sputane korupcijom i lošim upravljanjem, ostaju siromašne. Ovu pretpostavku, da je globalizacija slobodne trgovine stvorila ravnopravno tržište, podupiru neoklasični ekonomisti i dominantne perspektive u području međunarodnog razvoja. Ovaj narativ se već duže vrijeme nalazi pod kritikom. Od 1960-ih i 1970-ih neki ekonomisti i povjesničari počinju tvrditi da je opća struktura kolonijalnog gospodarstva ostala na mjestu, s industrijskim rastom na globalnom Sjeveru koji se i dalje oslanja na iskorištavanje Juga sve do danas. Bogate zemlje i monopolističke korporacije iskorištavaju svoju geopolitičku i komercijalnu dominaciju u svjetskom gospodarstvu kako bi snizile ili pojeftinile cijene resursa i rada na globalnom Jugu, kako na razini čitavih nacionalnih ekonomija tako i unutar globalnih robnih lanaca. Kao rezultat toga, za svaku jedinicu resursa i rada koju Jug uveze sa Sjevera moraju izvesti mnogo više jedinica da bi to platili, omogućujući Sjeveru da postigne veću neto zaradu kroz trgovinu.³² O ovoj dinamici teoretizirali su ekonomisti Arghiri Emmanuel (1972.)³³ i Samir Amin (1976.)³⁴ kao procesu „nejednake razmjene“. Emmanuel i Amin tvrdili su da nejednaka razmjena omogućuje „skriveni prijenos vrijednosti“ s globalnog Juga na globalni Sjever, ili s periferije u središte, koji se odvija suptilno i gotovo nevidljivo, bez otvorene prisile kolonijalnog aparata i stoga bez izazivanja moralnog protivljenja. Cijene su određene na temelju toga što predstavljaju „korisnost“, ili „vrijednost“, ili su rezultat „tržišnih mehanizama“ kao što su ponuda i potražnja, prikrivajući opseg do kojeg su zapravo određene neravnotežom moći u globalnoj političkoj ekonomiji. Razlike u cijenama u međunarodnoj trgovini stoga funkcioniraju kao učinkovita metoda održavanja sustava eksploatacije koji su nekoć otvoreno definirali kolonijalnu ekonomiju,

---

³¹ Hickel, Jason, Dorninger, Christian, Wieland, Hanspeter, Suwandi, Intan. „Imperialist appropriation in the world economy: Drain from the global South through unequal exchange, 1990–2015“ U *Global Environmental Change* 73 br. 102467 (2022)

³² Ibidem

³³ Emmanuel, Arghiri. *Unequal Exchange: A Study of the Imperialism of Trade*. New York i London: Monthly Review Press (1972) str. 13

³⁴ Amin, Samir. *Unequal Development: An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism*. New York: Monthly Review Press. 1976. str. 387

dopuštajući da se krivnja za „nerazvijenost“ prebaci na žrtve.³⁵ Ovaj sustav ostaje ukorijenjen usprkos činjenici da se, s usponom neoliberalne globalizacije u 1980-ima, proizvodnja velikom većinom preselila na globalni Jug, do točke gdje južne zemlje doprinose velikoj većini svjetskog industrijskog rada i industrijske proizvodnje.³⁶ Sjeverna eksploatacija juga uključuje resurse i rad utjelovljene ne samo u primarnim robama, već i u proizvedenim dobrima, uključujući proizvode visoke tehnologije kao što su pametni telefoni, računalni čipovi, automobili, dizajnerska moda itd., zajedno s posrednim dijelovima. Većinom se događa kroz globalne robne lance, pri čemu tvrtke iz sjevernih zemalja koriste monopson i monopolsku moć kako bi snizile cijene južnjačkih dobavljača na svakom koraku, od ekstrakcije do proizvodnje, dok konačne cijene podižu što je više moguće.³⁷

---

³⁵ Hickel, Jason, Dorninger, Christian, Wieland, Hanspeter, Suwandi, Intan. „Imperialist appropriation in the world economy: Drain from the global South through unequal exchange, 1990–2015“ U *Global Environmental Change* 73 br. 102467 (2022) Op. Cit. str. 2

³⁶ Smith, John. *Imperialism in the Twenty-First Century: Globalization, Super-Exploitation, and Capitalism's Final Crisis*. New York : Monthly Review Press, 2016., str. 101-103

³⁷ Suwandi, Intan, Jonna, Jamil R., Foster, John Bellamy.“ Global Commodity Chains and the New Imperialism“ U *Monthly Review Press* 70 br. 10 (2019) str. 1-24

5. EKONOMSKA EKSPLOATACIJA U TURIZMU

Sve dok turizam zahtijeva postojanje i korištenje resursa, odnosno zemlje, rada i kapitala, neizbježno je da će dolaziti do njihove eksploatacije.³⁸ Turizam također zbog stvaranja potražnje uzrokuje povećanje cijena kako zemljišta tako i namirnica, čime najviše šteti lokalnom stanovništvu u određenoj destinaciji. Isto tako, korištenjem određenih resursa u turizmu, koji su možda mogli biti bolje raspoređeni u druge svrhe može se oštetiti lokalno stanovništvo. Visoki troškovi izgradnje infrastrukture za razvoj turizma koje moraju financirati lokalne vlade isto se mogu dodati pod negativne učinke jer javna sredstva dodijeljena u tu svrhu mogu smanjiti državna ulaganja u druga područja kao što su obrazovanje i zdravstvo.³⁹

5.1. Neokolonijalizam i imperijalizam u obliku turizma

Odnos između turizma i imperijalizma u akademskom je interesu od ranih 1980-ih. Primjećeno je da turizam međusobno povezuje gospodarske, društvene i kulturne mreže internacionalno, dok glavni donositelji odluka ostaju pretežno bogati europski i američki turistički operateri i njihovi turisti.⁴⁰ U novije vrijeme imperijalizam se shvaća kao ideološka i kulturna hegemonija svjetskih velesila, a nju također oblikuje i ostvaruje turistička industrija. Stoga se imperijalizam u turizmu može definirati kao nejednak odnos između razvijenih i nerazvijenih zemalja koji uzrokuje ekonomsku, sociokulturnu i političku dominaciju bogatih velesila koja vodi njihovoj superiornosti i autoritetu u međunarodnoj turističkoj industriji.⁴¹ Odnosno, možemo primjetiti da su i u turističkoj industriji također ostali ukorijenjeni sustavi nadmoći sjevernih zemalja nad južnim i u današnjem, postkolonijalnom razdoblju. Naime, neke od motivacija za razvijanje međunarodnog turizma u zemljama u razvoju kao što su poboljšanja ekonomskih uvjeta, mogućnosti zapošljavanja, pozitivne bilance plaćanja i slične financijske koristi, u konačnici nisu

---

³⁸ Frent, Christi „An overview of the negative impacts of tourism“ U *Journal of tourism – studies and research in tourism* br. 22 (2016) str. 32-37

³⁹ Ibidem

⁴⁰ Nash, Dennison. *Tourism as a Form of Imperialism*. U (ur.) Smith, Valene L. *Hosts and guests: the anthropology of tourism* izd. 2. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press. 1989, str. 38

⁴¹ Zhang, Jundan Jasmine i Shelton, Eric J. „Imperialism, tourism“ U (ur.) Jafari, Jafar i (ur.) Xiao, Honggen. *Encyclopedia of Tourism*. Cham, Švicarska: Springer. 2014, str. 1-2

donijele željene pozitivne rezultate te se razvojni potencijal turizma još uvijek čini kao iluzija. Jedan od razloga koji sprječava takav ekonomski rast jest taj da, iako je turistička industrija sastavljena od niza manjih industrija kao što su zrakoplovni prijevoznici, putničke agencije, hoteli, restorani itd., u svakoj od ovih industrija postoje multinacionalne korporacije koje mogu nadvladati domaće konkurente i lokalne interese. Sve veća vertikalna povezanost između zrakoplovnih prijevoznika, hotela i putničkih agencija u još većoj mjeri onemogućuje sudjelovanje Trećeg svijeta. Neki kritičari tvrde da zbog toga, najveći dio generiranog turističkog novca nikada ne stigne do zemlje Trećeg svijeta ili brzo ode.⁴² Također, zemlje u razvoju često multinacionalnim kompanijama odobravaju dugoročne porezne olakšice kako bi potaknule njihove investicije. Primjerice, Obala Bjelokosti odobrila je porezne olakšice od pet do deset godina za neke hotelske i turističke tvrtke i financirala hotel Club Méditerranée uz dogovor da se novac ne mora vraćati sve dok hotel ne postigne određenu razinu profitabilnosti.⁴³ Bilo kroz subvencije ili kroz izravna ulaganja u skupe turističke objekte koji su zatvoreni za lokalno stanovništvo, vlade zemalja Trećeg svijeta se podređuju bogatijim sjevernim zemljama umjesto da ulažu u projekte koji bi imali veću lokalnu korist.

Kod zapošljavanja u turizmu u zemljama u razvoju također se vide naznake struktura preostalih od kolonijalizma, gdje na rukovodeće pozicije multinacionalne kompanije većinom dovode radnike iz bogatijih zemalja gdje su im sjedišta, dok je lokalno stanovništvo većinom prisiljeno obavljati nekvalificirane poslove koji su više podložni fluktuacijama u turizmu.

5.2. Neokolonijalizam u turizmu- primjer Kariba

Karibi su regija s dugom povijesti izrabljivanja, najviše u poljoprivrednoj proizvodnji za sjevernoamerička i europska tržišta. Sredinom do kasnog 20. stoljeća, kako su teritoriji, posebno na engleskom govornom području Kariba, postali politički neovisni, pojavile su se nove industrije i uslužni sektori, među kojima je jedan od najvažnijih bio turizam. Iako se tada činio rješenjem za ekonomske probleme mnogih država, postoje argumenti da je ovaj sektor, u samoj svojoj prirodi, preoblikovao nasljeđe kolonijalizma, toliko da se može

---

⁴² Ascher, François. „Tourism: Transnational Corporations and Cultural Identities.“ U *The Unesco Press* (1985) str. 103

⁴³ Belk, R. W. „Third World Tourism: Panacea or Poison? The Case of Nepal“ Op. Cit. str. 27–68

nazvati „neokolonijalnim fenomenom“.⁴⁴ S obzirom da se neokolonijalizam može objasniti kao preuzimanje vlasti s lokalnih i regionalnih razina i njeno koncentriranje u rukama kompanija u stranom vlasništvu⁴⁵ te pošto se takva situacija dogodila na Karibima jer stanovnici nisu ostvarili ekonomsku slobodu koju su očekivali nakon neovisnosti već je ostala u rukama stranih kompanija, može se reći su Karibi na taj način neokolonizirani. U ovoj regiji je to najviše vidljivo u turizmu.

Tijekom 1950-ih i 1960-ih, mnoge transformacije omogućile su razvoj masovnog turizma na Karibima. Tijekom tog razdoblja mnoge britanske kolonije počele su se kretati prema političkoj neovisnosti, potičući potrebu za preuzimanjem kontrole nad ekonomskim razvojem.⁴⁶ Usmjerenost na turizam značila je da bi se neki otoci mogli odvojiti od postojećeg režima kolonijalne ovisnosti u drugim sektorima jer je turizam u tom razdoblju bio sredstvo diverzifikacije i modernizacije. Šezdesete godine prošlog stoljeća opisane su kao „godine procvata“ turizma u regiji. Otoci kao što su Sveti Vincent, Grenada, Sveta Lucija, Antigva, Bahami kao i Kajmanski otoci i Djevičanski otoci imali su stope rasta u rasponu od 10 do 24%. Dok je turizam cvjetao na ovim otocima, upravljanje industrijom uglavnom je bilo u rukama stranaca, osobito velikih vlasnika hotela. Iako su male tvrtke u lokalnom vlasništvu postojale od samog početka industrije, brojčano su ih nadmašile tvrtke u stranom vlasništvu.⁴⁷

Turizam je tijekom sljedećih dvadeset godina postao glavni izvor prihoda na većini karipskih otoka. Iako se već tada turizam prepoznaje kao nestabilan, posebno u krhkim ekonomijama i kulturama Trećeg svijeta.⁴⁸

Iako je turistička industrija imala i pozitivne učinke na Karibe, regija je zadržala obrasce koji podsjećaju na njezinu kolonijalnu prošlost. To se pokazuje u načinu na koji su ovisnost o stranim ulaganjima, stranoj pomoći i izvozu sirovih poljoprivrednih proizvoda održali isti oblik i karakter kao u prošlosti.⁴⁹ Stoga turizam pojačava neravnopravnu ravnotežu moći između Zapada i zemalja domaćina, tako da mnogi lokalni stanovnici,

---

⁴⁴ Williams, Tammy Ronique. „Tourism as a Neo-colonial Phenomenon: Examining the Works of Pattullo & Mullings“ U *Caribbean Quilt 2* (2012) str. 191-200

⁴⁵ Gmelch, George. *Behind the smile: the working lives of Caribbean tourism*. Indiana: Indiana University Press. 2003. str. 89.

⁴⁶ Duval, David Timothy. *Tourism in the Caribbean: trends, development, prospects*. New York: Routledge. 2004. str. 10

⁴⁷ Ibidem, str. 11

⁴⁸ Pattullo, Polly. *Last Resorts: The Cost of Tourism in the Caribbean*. Kingston, Jamajka: Ian Randle Publishers. 1996. str. 6

⁴⁹ Duval, David Timothy. *Tourism in the Caribbean: trends, development, prospects*. Op. Cit., str. 11

osobito u siromašnijim područjima, nikada neće imati priliku napustiti svoje domovine, već su umjesto toga često osuđeni na ropski život u turističkom sektoru.⁵⁰ Tijekom godina procvata turizma prepoznato je da si karipske vlade ne mogu priuštiti financiranje sektora, stoga su umjesto njih strani investitori stekli prilike za ulaganja, a osim njih i razne agencije za zajmove, međunarodne turističke kompanije te razvojne banke.⁵¹

Vlade su se uvelike oslanjale na međunarodna tijela poput Svjetske banke koja je financirala izgradnju velikih hotela 1970-ih. Ujedinjeni narodi također su podržali turistički sektor u nastajanju, a publikacija Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) izvijestila je 1967. da turizam smatra novim resursom koji obećava gospodarski razvoj. Nakon toga, između 1986. i 1990. treća Lomé konvencija je također prepoznala „pravu važnost turističke industrije“ i dala širok raspon financijske potpore.⁵² Ideju da turizam ima gospodarskog smisla i za male nedovoljno produktivne otoke kao i za veća, više diverzificirana gospodarstva koja su opterećena dugovima poput Jamajke ili Dominikanske Republike, zastupale su institucije poput Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) i Svjetske banke. MMF je podržao karipski turizam kroz svoje programe strukturne prilagodbe (SAP-Structural Adjustment Program), a Svjetska banka kroz davanje zajmova za projekte zaštite okoliša i tehničke pomoći.⁵³ Oslanjanje karipskih vlada na ovakvu vrstu pomoći stvorilo je značajan dug, otežavajući pritom njihovu ekonomsku situaciju. Stoga su mnogi otoci bili prisiljeni napraviti velike promjene u svojim društvenim i ekonomskim strukturama te s obzirom da otoci ne bi mogli financirati turističke projekte bez preusmjerenja resursa iz drugih sektora koji su također bili tek u razvoju, karipske vlade morale su još dodatno ovisiti i o stranim ulaganjima za izgradnju hotela i infrastrukture. Također je utvrđeno da bi se u stvaranju turističkog tržišta morale uvesti određene odredbe, poput povezivanja sa stranim zračnim prijevoznicima i turoperatorima.⁵⁴ Tijekom 1960-ih i 1970-ih mnogi su otoci, u nastojanju da privuku strane ulagače, nudili hotelske poticaje koji su smanjivali uvozne carine, kao i poreze na dohodak. Poticaji poput ovih često su uključivali odredbe za bescarinski uvoz opreme i sirovina, olakšice od poreza na dohodak, kao i hotelsku

---

⁵⁰ Smith, Melanie K. *Issues in Cultural Tourism Studies*. New York: Routledge. 2009., str. 62

⁵¹ Pattullo, P. *Last Resorts: The Cost of Tourism in the Caribbean*. Op. Cit. str. 6

⁵² Ibidem

⁵³ Ibidem

⁵⁴ Mullings, Beverly. "Caribbean Tourism: Trouble in Paradise?" U (ur.) Skelton, Tracey. *Introduction to the Pan-Caribbean*. London: Hodder Arnold. (1964) str. 100

dobit i dividende. Iako su otoci bili uspješni u tom pogledu, turizam se ipak činio isplativijom perspektivom za strane ulagače nego za otoke koji su subvencionirali njihove projekte.⁵⁵

Do sredine 1980-ih, industrijom su uglavnom dominirale multinacionalne korporacije kao što su The Sheraton, The Hilton i druge velike hotelske kompanije. Iako su ti hoteli donekle pridonijeli lokalnom zapošljavanju, veći dio toga bio je u radno intenzivnim, relativno slabo plaćenim poslovima kao što su domaćinstvo i pripremanje hrane. Zarade koje su vlade domaćini dobivale od ovih oblika zapošljavanja bile su mizerne u usporedbi sa zaradama koje su se vraćale u zemlje vlasnika stranih kompanija te visokim uvoznim troškovima koje su stekli hoteli u okviru nabave.⁵⁶

Turisti bi također preko turoperatora uzimali paket aranžmane sa svim troškovima unaprijed plaćenim te nebi ostavljali puno novca u lokalnom gospodarstvu.⁵⁷ Usput, primarne institucije turističke industrije kao što su zračne tvrtke, turoperatora, putnički agenti i hotelijeri su u velikoj mjeri u vlasništvu, pod kontrolom ili upravljanjem izvan regije. Ponekad su međusobno povezani, kontrolirajući tako svaki dio turističkog odmora. Upravo na isti način kako su kroz prošlost zapadne zemlje izvana upravljale gospodarstvom na Karibima.⁵⁸

---

⁵⁵ Ibidem

⁵⁶ Ibidem

⁵⁷ Ibidem, str. 108.

⁵⁸ Pattullo, Polly. Last Resorts: The Cost of Tourism in the Caribbean. Op. Cit., str. 21.

6. SOCIOKULTURNA EKSPLOTACIJA U TURIZMU

Globalizacija se može shvatiti kao proces koji stvara mrežu međusobno povezanih odnosa koji nadilaze nacionalne granice, povezujući zajednice u jedinstveno i međuovisno globalno društvo. U tom kontekstu, lokalne se razlike mogu postupno smanjivati jer se integriraju u širi globalni društveni okvir.⁵⁹ Prema tome, turizam se može sagledavati i kao uzrok i kao rezultat globalizacije. On pridonosi sve većoj međusobnoj povezanosti svijeta. Ne samo da pojedinci imaju priliku upoznati se i učiti jedni od drugih, već roba i usluge također kruže i šire se diljem svijeta kako bi zadovoljile različite potrebe i sklonosti putnika.⁶⁰ Kao reakcija na standardizacijske učinke globalizacije raste želja putnika za drugačijim, udaljenijim destinacijama te novim iskustvima. Kako se udaljenosti smanjuju, vrijeme putovanja skraćuje, ekonomski prosperitet na Zapadu raste i dobivaju se duži odmori i slobodno vrijeme, tako raste i dostupnost udaljenijih mjesta. Međutim, važno je napomenuti da je mnogim pojedincima koji žele proširiti svoje horizonte i iskusiti različite kulture, narode i krajolike često izazov napustiti udobnost i pogodnosti svog poznatog okruženja i načina života. Mnogi turisti traže dostupnost hrani i piću na koje su navikli, udobnost toplih tuševa i trenutčne vijesti od kuće te se takvi sadržaji stoga prenose s njima u odredište, produbljujući tako utjecaj globalizacije i njezin ujednačavajući učinak na različite kulture.⁶¹ Promatrajući tako rastući fenomen međunarodnog turizma i oblik koji poprima u kontekstu globalizacije, bitno je istaknuti i utjecaj na lokalne zajednice koje postaju objekti turističke pažnje.

6.1. Kulturalni utjecaj

Osim istraživanja udaljenih i „egzotičnih“ prirodnih krajolika, turisti također žele istražiti i različite tradicionalne kulture na tim mjestima. Lokalno stanovništvo također igra značajnu ulogu u turističkom doživljaju. Oni nisu prisutni samo da bi ponudili usluge, nego su bitna komponenta kulturnog krajolika. Kako bi zaradili, oni ljubazno poziraju za fotografije dok su odjeveni u tradicionalnu nošnju, primaju turiste, fotografe, reportere i filmaše u svoja sela,

---

⁵⁹ Mowforth, Martin i Munt, Ian. *Tourism and Sustainability: New Tourism in the Third World*. London: Routledge. 1998. str. 12.

⁶⁰ Victor Azarya. „Globalization and International Tourism in Developing Countries: Marginality as a Commercial Commodity“ *Current Sociology* 52 br. 6. (2004) str. 949-967

⁶¹ Ibidem

kampove i domove, nudeći pogled na njihov način života. Posjetitelji mogu uživati u tradicionalnim plesnim izvedbama, doživjeti ceremonije obreda ili borbene igre. Lokalne nošnje, ukrasi, običaji, obredi i narodna umjetnost tako se predstavljaju kao doživljaji i usluge dostupne turistima. Ono što autohtone zajednice ovim aktivnostima zapravo prodaju je vlastita marginalnost. Kada bi prestali biti marginalni i različiti od turista, oni ne bi privukli njihovu pažnju. Kako bi sačuvali svoje prihode od turizma i nastavili privlačiti posjetitelje, oni u stvari moraju zadržati svoju različitost. Iz tog razloga one autohtone skupine koje se susreću s turističkom znatiželjom imaju poticaj, potaknut od raznih turističkih poduzetnika, upakirati neke elemente svoje kulture kao izložbu turistima i naglasiti njihovu različitost od kulture turista.⁶² Sociolog Robert E. Wood je ovaj proces nazvao „fossilizacijom“ etničke kulture i identiteta u njihovoj odvojenosti.⁶³ No neki artefakti lokalne kulture zapravo i ne ostaju nepromijenjeni, naprotiv, oni su modificirani kako bi ih se lakše prezentiralo stranim posjetiteljima, najčešće su sažeti u kraće vrijeme ili u fotogenične dijelove. Stoga se, dugoročno gledano, očuvanje tradicije dovodi u pitanje jer se ovakvom njenom komodifikacijom i komercijalizacijom ona može i trajno izmijeniti.⁶⁴

6.2. Utjecaj na lokalno stanovništvo

Nadalje, zajednice koje turistima izlažu svoju „tradicionalnu kulturu“ koriste svoju zaradu za kupnju modernih sadržaja, prije svega zemlje koja je za njih potpuno novi oblik ulaganja. Turizam na taj način rezultira većom uključenosti u novu ekonomiju i društvo, ali istovremeno, on potiče kontinuitet kulturne marginalnosti. Autohtone zajednice koje u turizmu zarađuju prezentacijom svoje tradicionalne kulture moraju u njoj živjeti i biti dobro upoznate s njom da bi je izlagale posjetiteljima i prenosile na nove generacije kako bi se tradicija održala kroz vrijeme. Također, autohtona kultura mora ostati drugačija od one turističke kako bi imala komercijalnu vrijednost u kontekstu turističke industrije. Mora se održati dojam netaknutog i nepromijenjenog. Na taj način ovim se zajednicama uskraćuje modernizacijski učinak koji bi njihovi prihodi od turizma mogli ostvariti. Neki stručnjaci u tome vide primjer zapadnjačke eksploatacije. Vlade zemalja u razvoju često blisko surađuju

---

⁶² Ibidem

⁶³ Wood, Robert E. „Tourism and the State: Ethnic Options and Constructions of Otherness“ U (ur.) Michel Picard i (ur.) Robert E. Wood. *Tourism, Ethnicity and the State in Asian and Pacific Societies*. Honolulu: University of Hawai'i Press. 1997., str. 1-34

⁶⁴Victor Azarya. „Globalization and International Tourism in Developing Countries: Marginality as a Commercial Commodity“ Op. Cit. str. 949-967

s nacionalnim i međunarodnim privatnim poduzećima kako bi predstavile svoje marginalizirano stanovništvo kao dio turističkog iskustva. Dok početna potražnja za ovom suradnjom često potječe iz inozemstva, vlade zemalja u razvoju ju aktivno potiču jer prihod ostvaren od stranih posjetitelja postaje glavna komponenta gospodarstava ovih zemalja, zbog čega su mnogi prihvatili turizam kao središnju strategiju razvoja. U takvim okolnostima, počinje se javljati paradoksalan odnos postkolonijalnih država prema određenim segmentima njihova stanovništva, koji se često prikazuju kao turističke atrakcije zbog svog marginalnog statusa. Te vlade, dok teže napretku i razvoju i traže transformaciju stilova života tih pojedinaca, istovremeno promiču zadržavanje male manjine svoje populacije u njihovim tradicionalnim načinima, predstavljajući ih kao dio kulturne ponude u turizmu. Ovi narodi prikazani su kao relikv iz prošlosti, ili ilustracija lokalne boje i raznolikosti, kako bi mogli biti atraktivni turistički proizvod. Njihova marginalnost se čuva kako bi se mogla komercijalizirati u kontekstu globalizacije.⁶⁵

6.2.1. Učinak turizma na premještanje lokalnog stanovništva- primjer narod Masai

Zbog velikog broja turističkih posjeta safarijima i Afričkoj savani u Tanzaniji, kako bi se omogućio lov u Nacionalnom Parku Serengeti, 1959. godine narod Masai koji je tamo bio nastanjen, premješten je u zaštićeni rezervat Ngorongoro. Zatim su 1974. godine također bili prisiljeni evakuirati i neke dijelove Ngorongoroa s obrazloženjem da je njihova prisutnost štetna za divlje životinje i krajolik. U 1980-ima su se suočili s dodatnim ograničenjima kako je konzervatorski stav vlade ojačao. Masai koji su živjeli unutar zaštićenog područja našli su se podvrgnuti nizu pravila i propisa koji su ograničavali njihove stočarske aktivnosti i koji se nisu odnosili na populacije koje su živjele izvan zaštićenog područja.⁶⁶ Ove mjere provedene su uz snažnu potporu i poticaj zapadnih čuvara prirode. Postkolonijalnim afričkim vladama bilo je više stalo do zapadnih stavova nego do autohtonih naroda koji su tamo živjeli stoljećima prije u suživotu s prirodom iako su ti narodi svojim tradicionalnim stilom života bili zaslužni za očuvanje prirode i divljih životinja koje su privlačile moderne posjetitelje. Ograničenja kretanja stada u blizini nacionalnih parkova ili potpuno protjerivanje iz određenih zona značilo je da su pašnjaci i izvori vode bili manje dostupni ili zahtijevali duža

---

⁶⁵ Ibidem

⁶⁶ Mowforth, Martin i Munt, Ian. *Tourism and Sustainability: New Tourism in the Third World*. Op. cit., str. 263.

kretanja jer su bili dostupni samo dugim zaobilaznim putevima. Velika gustoća stoke u ograničenom području iscrpila je tlo i dovela do prekomjerne ispaše, ugrožavajući tako opskrbu hranom za naredne godine. Nadalje, narodu Masai je bilo zabranjeno loviti divlje životinje koje su često lovile pripitomljena stada.⁶⁷

---

⁶⁷ Victor Azarya. „Globalization and International Tourism in Developing Countries: Marginality as a Commercial Commodity. Op. Cit., str. 949-967

7. EKOLOŠKA EKSPLOATACIJA U TURIZMU

7.1. Utjecaj turizma na okoliš

Odnos turizma i okoliša je vrlo složen iako je kvaliteta okoliša ključna za turizam jer on uključuje mnoge aktivnosti koje mogu imati negativne učinke na okoliš. Mnogi od tih utjecaja povezani su s izgradnjom opće infrastrukture poput cesta i zračnih luka te turističkih objekata, uključujući odmarališta, hotele, restorane, trgovine, golf terene i marine. Negativni utjecaji razvoja turizma mogu postupno uništavati prirodne resurse o kojima on ovisi. Broj posjetitelja u turizmu može premašiti kapacitete okoliša. Turizam također može uzrokovati povećano zagađenje okoliša, ispuštanje otpada u more, gubitak prirodnog staništa i pritisak na ugrožene vrste, povećanu osjetljivost na požare te preopterećenost zaliha vode.⁶⁸

7.1.1. Utjecaj turizma na resurse

Razvoj turizma na mjestima gdje su resursi već ograničeni, može dodatno opteretiti te resurse. Turistička industrija općenito pretjerano koristi vodne resurse za hotele, bazene, golf terene i osobnu upotrebu vode od strane turista. To može rezultirati nestašicom vode i degradacijom zaliha vode, kao i stvaranjem veće količine otpadne vode. Lokalni resursi, kao što su hrana, energija i druge sirovine koje su već možda u ograničenoj ponudi, mogu biti pod velikim pritiskom zbog turizma. Mnoga mjesta imaju do deset puta više ljudi tijekom vrhunca sezone nego u periodu izvan sezone zbog sezonalnosti industrije. Kako bi se zadovoljila visoka očekivanja koja posjetitelji često imaju, postoji velika potražnja za resursima kao što su adekvatno grijanje i topla voda. Važni zemljišni resursi uključuju minerale, fosilna goriva, plodno tlo, šume, močvare i divlje životinje. Povećana izgradnja turističkih i rekreacijskih objekata povećala je pritisak na te resurse. Izravan utjecaj na prirodne resurse, kako obnovljive tako i neobnovljive, u pružanju turističkih sadržaja može imati korištenje zemljišta za smještaj i drugu infrastrukturu te korištenje građevinskog

---

⁶⁸ Sunlu, Ugur. „Environmental impacts of tourism.“ U Camarda D. (ur.) i Grassini L. (ur.). *Local resources and global trades: Environments and agriculture in the Mediterranean region.* (2003.) Bari:CIHEAM, str. 263-270

materijala. Šume često trpe negativne utjecaje turizma u obliku krčenja šuma uzrokovano sakupljanjem drva za ogrjev i krčenjem zemljišta.⁶⁹

7.1.2. Utjecaj turizma na zagađenje

Turizam može uzrokovati iste oblike onečišćenja kao i bilo koja druga industrija, primjerice, štetne plinove, buku, otpad i smeće, ispuštanje otpadnih voda, ulja i kemikalija te čak i arhitektonsko/vizualno onečišćenje. Zračni, cestovni i željeznički promet u stalnom je porastu kao odgovor na sve veći broj turista i njihovu veću mobilnost. Emisije iz prometa povezane su s kiselim kišama, globalnim zagrijavanjem i fotokemijskim onečišćenjem. Onečišćenje zraka od turističkog prijevoza ima utjecaj na globalnoj razini, posebice od emisija ugljičnog dioksida povezanih s korištenjem energije u prijevozu. I može pridonijeti ozbiljnom lokalnom onečišćenju zraka. U područjima s visokom koncentracijom turističkih aktivnosti i privlačnim prirodnim atrakcijama, zbrinjavanje otpada je ozbiljan problem, a nepravilno zbrinjavanje može biti velika destrukcija prirodnog okoliša i rijeka. Primjerice, procjenjuje se da brodovi za krstarenje na Karibima svake godine proizvedu više od 70 000 tona otpada. Kruti otpad i smeće mogu narušiti fizički izgled vode i obale te uzrokovati smrt morskih životinja. U planinskim područjima turisti planinari stvaraju mnogo otpada. Turisti na ekspediciji za sobom ostavljaju svoje smeće, boce s kisikom, pa čak i opremu za kampiranje. Takve prakse degradiraju okoliš količinama otpada tipičnim za razvijeni svijet, u udaljenim područjima koja imaju malo objekata za prikupljanje ili odlaganje smeća

7.2. Ekološka eksploatacija okoliša u svrhu turizma: primjer Mt. Everesta

Mount Everest, koji se nalazi na Himalaji u Nepal, najviša je planina na svijetu i doseže visinu od 8850 metara nadmorske razine⁷⁰. Od prvog osvajanja vrha Everesta 1953. godine, penjanje na planinu postalo je popularna ekspedicija za ljubitelje planinarenja diljem svijeta te je došlo je do značajnog porasta broja turista i planinara koji posjećuju Nacionalni park Sagarmatha, u kojem se nalazi Mount Everest. Prema službenim podacima objavljenim

---

⁶⁹ ibidem

⁷⁰ Napper, E.I., Davies B.F.R., Clifford, H., Elvin, S., Koldewey, H.J., Mayewski, P.A., Miner, K.R., Potocki, M., Elmore A.C., Gajurel A.P., Thompson, R.C.: „Reaching New Heights in Plastic Pollution—Preliminary Findings of Microplastics on Mount Everest“ *One Earth* 3 br. 5 (2020) str. 621-630

2021. godine, planinske ekspedicije imale su uzlazni trend, s 3600 posjetitelja u 1979. na više od 58 000 turista u 2019. godini.⁷¹

Tradicionalno, osvajanje vrha Everesta zahtijevalo je planinarske vještine i razine fizičke izdržljivosti koje zahtijevaju godine vježbe i iskustva. S obzirom da je penjanje na Everest potencijalno smrtonosna aktivnost, s rizicima opasnim po život kao što su hipotermija, ozeblina, lavine i smrtonosna visinska bolest.⁷² Danas je situacija drugačija. Za razliku od prošlosti, s komercijalizacijom planinarenja, penjači koji plaćaju naknade za ekspedicije koje se kreću između 32.000 i 200.000 dolara⁷³ mogu se okušati u penjanju do vrha. U 2023. zabilježen je rekordan broj penjača, a vlasti su izdale ukupno 463 dozvole.⁷⁴ Eksplozivni porast turizma doveo je do značajnih problema u regiji, posebno povezanih sa zagađenjem. Osim toga, prekomjerni turizam dovodi i do sve više smrtnih slučajeva. Između 1990. i 2019. godine više od 300 ljudi izgubilo je živote u pokušaju osvajanja vrha Everesta.⁷⁵ U prosjeku šestero ljudi godišnje umre prilikom uspinjanja i spuštanja na vrh.⁷⁶ 2023. godina imala je rekordan broj smrtnih slučajeva, s najmanje 12 umrlih penjača i dodatnih pet nestalih za koje se pretpostavlja da su smrtno stradali. Često se tijela nikada ne pronađu ili izvuku zbog ekstremne planinske klime i logističkih izazova. Nošenje tih tijela natrag u bazni logor nije samo izazovno, već i potencijalno kobno za spasilačke timove. Zbog toga su mnoga tijela ostavljena. Prema istraživanju BBC-a iz 2015., na padinama Everesta trenutno se nalazi više od 200 tijela poginulih.⁷⁷

Nadalje, veliki problem predstavlja nedostatak sustava gospodarenja čvrstim otpadom, što znači da potoci ljudskog izmeta redovito kruže ledenjacima u planini. Otpad se često ispire nizvodno, posebno tijekom ljetne sezone monsuna.⁷⁸ Procjenjuje se da se svake godine iz baznih kampova prikupi oko 5400 kilograma ljudskog otpada. Ovaj problem

---

⁷¹ UNESCO; <https://whc.unesco.org/en/list/120/>, pristupljeno 30.8.2024.

⁷² National Library of Medicine; <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1553507/>, pristupljeno 30.8.2024.

⁷³ Expedreview; <https://www.expedreview.com/blog/2022/11/how-much-does-it-cost-to-climb-mt-everest-in-2023> pristupljeno, 30.08.2024.

⁷⁴ Business Insider; <https://www.businessinsider.com/dead-bodies-on-mount-everest-are-hard-to-get-down-2019-5> pristupljeno 30.08.2024.

⁷⁵ Salisbury, Richard, Hawley Elizabeth. Bierling, Billi. The Himalaya by the Numbers: A Statistical Analysis of Mountaineering in the Nepal Himalaya 1950-2019 izd. 2. Ann Arbor, Michigan: The Himalayan Database. 2021. str. 141

⁷⁶ Business Insider; <https://www.businessinsider.com/dead-bodies-on-mount-everest-are-hard-to-get-down-2019-5> ,pristupljeno 30.08.2024.

⁷⁷ BBC: <https://www.bbc.com/future/article/20151008-the-tragic-story-of-mt-everests-most-famous-dead-body> ,pristupljeno 30.08.2024.

⁷⁸ Our World-United Nations University; <https://ourworld.unu.edu/en/vanity-pollution-and-death-on-mt-everest> ,pristupljeno 30.08.2024.

se svake godine pogoršava u Nacionalnom parku Sagarmatha zbog kombinacije nedjelovanja ili poduzimanja neučinkovitih mjera. Tako zagađen krajolik može rezultirati infekcijama u crijevima ili dišnim putevima među penjačima i lokalnim zajednicama, kao i bolestima koje se prenose vodom kao što su kolera i hepatitis.⁷⁹

Pored toga, penjačke ekspedicije zahtijevaju ulaganje skupu opremu za preživljanje, uključujući šatore, užad, prijenosne plinske peći, ljestve i limenke. Sve to pridonosi problemima otpada, a procjenjuje se da je Everest prekriven s 30 tona smeća.⁸⁰ Procjena uzoraka potočne vode i snijega s Mount Everesta provedena između travnja i svibnja 2019. pokazala je da je mikroplastika sveprisutna u svim prikupljenim uzorcima snijega, a najveća koncentracija mikroplastike pronađena je u baznom kampu Everesta. Mikroplastika pronađena u 53 od 56 uzoraka snijega povezana je s vlaknima iz odjeće. Posebno je poliester bio najzastupljeniji polimer otkriven u uzorcima snijega i potoka (56%), a zatim slijede akril (31%), najlon (9%) i polipropilen (5%). Studija je zaključila da je mikroplastika vjerojatno iz odjeće i opreme koju koriste penjači i planinari.⁸¹

Krčenjem šuma se isto tako uništava okoliš jer stanovnici sjeku stabla kako bi napravili kolibe i drva za ogrjev za turiste. Tijekom vrhunca sezone, Nacionalni park prima čak 500 ljudi dnevno koji pješače do baznog kampa te se tako prevelikim opterećenjem uništavaju pješačke staze. No još veći problem je što se više od 600 ljudi pokušava popeti na vrh Everesta svake penjačke sezone tijekom nekoliko tjedana u godini kada su vremenski uvjeti pogodni, a pritom za svakog penjača postoji barem jedan lokalni radnik koji kuha, nosi opremu i vodi ekspediciju. Planina je postala toliko prenapučena da penjači često moraju satima stajati u redu u ledeno hladnim uvjetima kako bi došli do vrha.⁸²

Klimatske promjene također utječu na neprestani rast temperature u regiji, otapajući ledeni pokrivač. Najviši glečer Everesta, South Col, izgubio je više od 54 metra debljine u posljednjih 25 godina.⁸³ Budući da se gospodarstvo Nepala uvelike oslanja na turizam, degradacija okoliša u regiji može pogoršati postojeće probleme. Ekološka šteta koju Mount

---

⁷⁹ National Geographic; <https://education.nationalgeographic.org/resource/trash-and-overcrowding-top-world/>, pristupljeno 30.08.2024.

⁸⁰ Ibidem

⁸¹ Napper, E.I., Davies B.F.R., Clifford, H., Elvin, S., Koldewey, H.J., Mayewski, P.A., Miner, K.R., Potocki, M., Elmore A.C., Gajurel A.P., Thompson, R.C. „Reaching New Heights in Plastic Pollution-Preliminary Findings of Microplastics on Mount Everest“ Op. Cit. str. 621-630

⁸² National Geographic; <https://education.nationalgeographic.org/resource/trash-and-overcrowding-top-world/>, pristupljeno 30.8.2024.

⁸³ Potocki, Mariusz, Mayewski, Paul Andrew, Matthews, Tom, et al. „Mt. Everest’s highest glacier is a sentinel for accelerating ice loss“ *npj Climate and Atmospheric Science* 5 br. 1 (2022) str. 7

Everest trpi zbog klimatskih promjena dodatno je pogoršana bacanjem smeća od strane turista, onečišćenjem mikroplastikom i ljudskim otpadom.

7.3. Klimatske promjene u zemljama u razvoju

Predviđa se da će klimatske promjene najteže pogoditi zemlje u razvoju.⁸⁴ Veliki problem mogla bi stvoriti činjenica da su zemlje koje su najviše ugrožene od prirodnih katastrofa ujedno i najsiromašnije te najzaduženije zemlje u Svijetu. Naime, više od 50 najsiromašnijih zemalja u razvoju zbog prevelike zaduženosti u opasnosti je od bankrota, među njima se nalazi 28 zemalja koje su najosjetljivije na klimu. To su zemlje koje, iako predstavljaju samo 3% globalnog gospodarstva, čine više od polovice svjetskog stanovništva koje živi u ekstremnom siromaštvu.⁸⁵ Dok, u isto vrijeme, bogate zemlje (koje su ujedno i kreditori njihovog duga)⁸⁶ najviše onečišćuju okoliš, tojest, one imaju najviše tzv. Klimatskog duga.⁸⁷ Klimatski dug akumulira se povećanjem vlastitog bogatstva na štetu prirode, a procjenjuje se da je u periodu od 1959. do 2018. dosegao čak \$59 bilijuna te da će u periodu od 2019. do 2035. godine narasti za dodatnih \$80 bilijuna.⁸⁸ Dakle, dok bogate zemlje uživaju sve povlastice trošenja prirodnih resursa, siromašne zemlje trpe sve posljedice.⁸⁹

Mnoge od istih institucija koje se zalažu za turizam kao razvojno sredstvo, kao primjerice, Ujedinjeni narodi, Svjetska banka, MMF, itd., iste su one koje zemlje u razvoju prisiljavaju na otplatu duga, upravljaju programima strukturne prilagodbe i stanovnicima zemalja Trećeg svijeta uskraćuju slobodan pristup bogatijim zemljama. Također procjenjuju da bi u svrhu financiranja upravljanja klimatskim promjenama neke od najsiromašnijih zemalja kao što su Niger, Čad, Burkina Faso i Kamerun, trebale izdvajati u prosjeku 8% BDP-a, dok bogate zemlje, kao primjerice Kina, treba povećati izdvajanje za klimu za 2%

---

⁸⁴ Ravindranath, Nijavalli H. i Sathaye, Jayant A. Climate change and developing countries. Dordrecht, Nizozemska: Kluwer Academic Publishers. 2002. str. 248

⁸⁵ UNDP (Program Ujedinjenih naroda za razvoj); <https://www.undp.org/future-development/signals-spotlight-2023/new-wave-debt-swaps-climate-or-nature> , pristupljeno 28.8.2024.

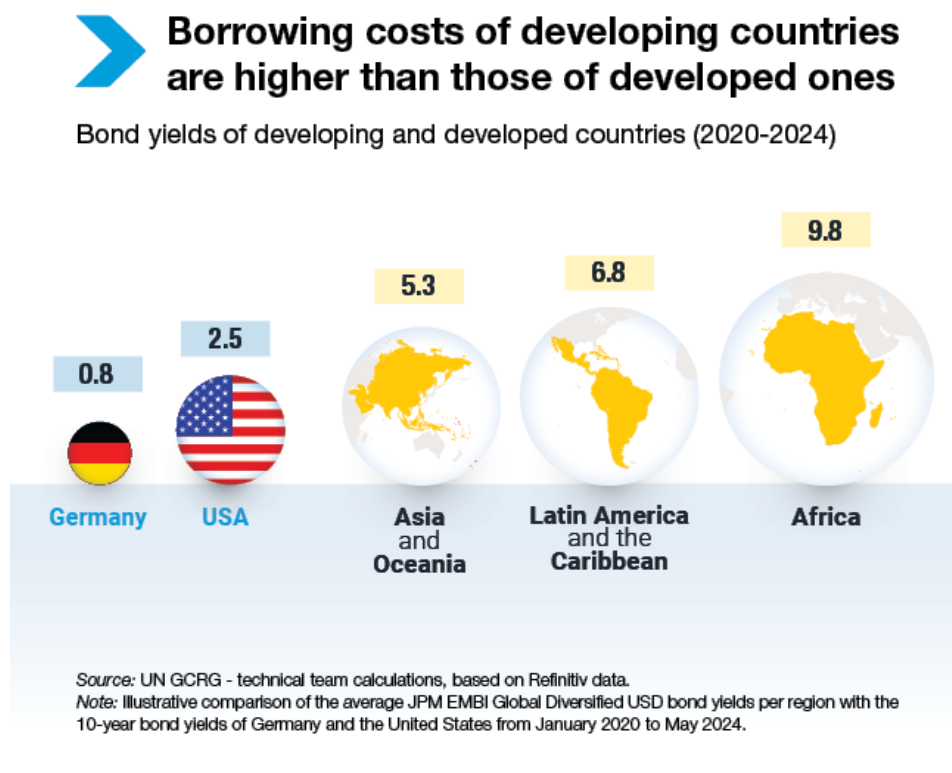
⁸⁶ Klimatski portal: <https://klima.faktograf.hr/2024/05/20/tko-je-kome-duzan/> , pristupljeno 28.8.2024.

⁸⁷ Clements, Benedict, Sanjeev Gupta, Liu, Jianhong „Who’s Responsible for Climate Change? New Evidence Based on Country-level Estimates of Climate Debt“ U *IAEE: Economics of Energy & Environmental Policy* 12 br. 1 (2022)

⁸⁸ Ibidem

⁸⁹ Klimatski portal: <https://klima.faktograf.hr/2024/05/20/tko-je-kome-duzan/> , pristupljeno 28.8.2024.

do 2030.⁹⁰ Dodatno, zemljama u razvoju su kamatne stope kod zaduživanja nesrazmjerno veće nego bogatim zemljama.⁹¹

Slika 2: Kamatne stope kod zaduživanja uspoređene između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju

Izvor: UNCTAD, <https://unctad.org/publication/world-of-debt>, od 28.8.2024.

Zemljama u razvoju bit će gotovo nemoguće obraniti se protiv prijetnji klimatskih promjena ili financirati oporavak i saniranje nastalih šteta ostanu li u ovom položaju prezaduženosti sa izrazito visokim kamatama te uz slabu ili neefektivnu pomoć od bogatijih zemalja. U svom obraćanju Međunarodnom monetarnom fondu, šef UN-ovog Programa za razvoj Achim Steiner je ustvrdio da je „Nejednakost ugrađena u globalni finansijski sustav“ te je više puta upozorio kako se bez rješavanja dugovanja ne može ostvariti nikakav daljnji pomak prema otpornosti na klimatske promjene.⁹²

⁹⁰ Svjetska banka; <https://www.worldbank.org/en/topic/climatechange/publication/the-development-climate-and-nature-crisis>, pristupljeno 28.8.2024.

⁹¹ UNCTAD (Konferencija Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju) <https://unctad.org/publication/world-of-debt>, pristupljeno 28.8.2024.

⁹² IMF; <https://www.imfconnect.org/content/dam/imf/Spring-Annual%20Meetings/SM23/IMFCStatePub/IMFC-S-47-23-14%20-%20Stmt.%20%20Mr.%20Steiner%20-%20United%20Nations.pdf>, pristupljeno 29.8.2024.

Zemlje koje su pod većim rizikom od klimatskih promjena ujedno su i zemlje sa najvećim rizikom od fiskalne krize, ova korelacija ne znači uvijek i uzročnost, ali uvijek jedna kriza pogoršava drugu.⁹³ S obzirom da klimatske promjene mogu negativno utjecati na proizvodne mogućnosti zemlje te ujedno i na njihovu poreznu osnovicu, kreirajući fiskalne troškove (kao primjerice zbog saniranja šteta od prirodnih katastrofa) te čineći vanjsko zaduživanje skupljim i tako pogoršavajući ranjivost svog duga. Usto, preveliko zaduženje smanjuje fiskalni prostor za investiranje u zaštitu od klimatskih promjena te time dovode do pogoršanja klimatskih promjena i njihovih negativnih posljedica.⁹⁴ Iz tog razloga prezaduženost i klimatsku osjetljivost neki stručnjaci nazivaju „katastrofama koje se preklapaju“.⁹⁵

7.4. Klimatski dug

Nažalost, svejedno se nakon nekoliko desetljeća od spoznaje koncepta klimatskog duga, prema kojemu se procjenjuje koliko razvijene zemlje duguju zemljama u razvoju za štetu prouzročenu njihovim neproporcionalno velikim doprinosom klimatskim promjenama, bogate zemlje i dalje ne plaćaju gotovo ništa, dok su siromašne dužne iznose koji su njima nedostižni za isplatiti, a kreditorima iz bogatih zemalja oni su relativno mali.⁹⁶

U stvarnosti niti iznos od \$100 milijardi godišnje koji su bogate zemlje trebale isplaćivati siromašnima za pomoć u prilagodbi klimatskim uvjetima, ne znači mnogo kada ukupni klimatski dug za isplatiti do 2035. iznosi čak \$140 bilijuna.⁹⁷ Pritom većina te pomoći, koja u konačnici niti ne doseže predviđeni iznos od \$100 milijardi, zapravo je zamišljena u obliku opet novih zajmova⁹⁸ što samo pridonosi njihovom daljnjem dužničkom ropstvu.⁹⁹

---

⁹³Klimatski portal: <https://klima.faktograf.hr/2024/05/20/tko-je-kome-duzan/>, pristupljeno 28.8.2024.

⁹⁴ Chamon, Marcos, Klok, Erik., Thakoor, Vimal V., Zettelmeyer, Jeromin. „Debt-for-Climate Swaps: Analysis, Design, and Implementation.“ U *IMF Working Papers* br. 162 (2022)

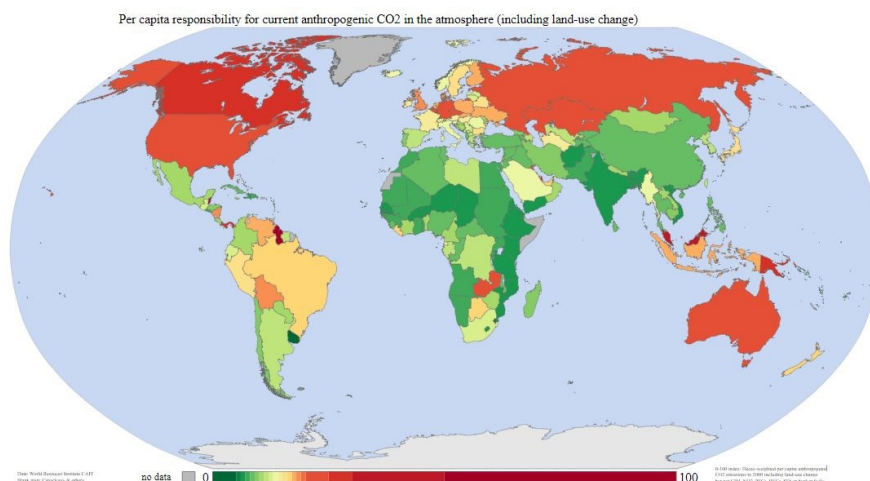
⁹⁵ IGSD-Institute for Governance & Sustainable Development; <https://center-hre.org/wp-content/uploads/Background-Note-on-Debt-Swaps-11Aug20.pdf>, pristupljeno 29.8.2024.

⁹⁶ Klimatski portal: <https://klima.faktograf.hr/2024/05/20/tko-je-kome-duzan/>, pristupljeno 28.8.2024.

⁹⁷ ibidem

⁹⁸ OXFAM, <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621426/bn-climate-finance-short-changed-191022-en.pdf;jsessionid=2F564255707811A4846A06BD0FAD7022?sequence=7>, pristupljeno 29.8.2024.

⁹⁹ Klimatski portal: <https://klima.faktograf.hr/2024/05/20/tko-je-kome-duzan/>, pristupljeno 28.8.2024.

Slika 3: Odgovornost za doprinos antropogenom CO₂ u atmosferi po glavi stanovnika
Izvor: World Resources Institute's CAIT 4.0 database/Wikipedia

https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:CO2_responsibility_1950-2000.svg ,pristupljeno 29.8.2024.

Osim velikog globalnog financijskog duga, koji raste brže od BDP-a i nije izgledno da će ikada stvarno biti otplaćen, tu je i javni dug, koji se učetverostručio od 2002. do 2022. godine, dok se BDP utrostručio.¹⁰⁰ Rast ukupnog duga se dodatno ubrzao u pandemiji kovida-19 te je do 2023. godine dosegao čak \$313 bilijuna što je jednako 3 godišnja BDP-a čitavog svijeta.¹⁰¹ Od toga, čak \$90 bilijuna, odnosno 28% otpada na samo 15 zemalja, koje su ujedno i najrazvijenije, recimo SAD je na prvom mjestu sa \$35 bilijuna.¹⁰² Većina tih zemalja servisira svoje dugove stalnim novim zaduženjima i restrukturiranjem postojećih dugova, što opet vodi novom rastu ukupnog globalnog duga. Bitno je naglasiti doduše, da se ove zemlje zadužuju jeftino, odnosno po znatno nižim kamatama od zemalja u razvoju jer se redom radi o bogatim zemljama s uspješnim ekonomijama i visokim kreditnim rejtinzima.¹⁰³

S druge pak strane, 50-ak najsiromašnijih država, koje su u najvećoj opasnosti od klimatskih katastrofa, do kraja 2020. godine imale su dug nešto niži od četvrtine bilijuna dolara što je manje od 1% ukupnog globalnog duga.¹⁰⁴ Odnosno, iznos koji je bogatim zemljama gotovo nezamjetan.

¹⁰⁰ UNCTAD; <https://unctad.org/sites/default/files/2023-07/FIG-1.jpg> ,pristupljeno 29.8.2024.

¹⁰¹ IMF; <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/AFQ> ,pristupljeno 29.8.2024.

¹⁰² Ibidem

¹⁰³ Klimatski portal: <https://klima.faktograf.hr/2024/05/20/tko-je-kome-duzan/> ,pristupljeno 28.8.2024.

¹⁰⁴ Chamon, Marcos, Klok, Erik., Thakoor, Vimal V., Zettelmeyer, Jeromin. „Debt-for-Climate Swaps: Analysis, Design, and Implementation.“ Op. Cit.

Siromašnim zemljama se za izlazak iz dužničkog ropstva nudi niz modela, no oni zahtijevaju jako puno vremena i skupocjenu birokratizaciju.¹⁰⁵ Jedan od modela je zamjena duga za prirodu¹⁰⁶ koji je u prošlosti imao vrlo mali uspjeh i doseg. On je predstavljen krajem 1980-ih kao način brisanja dijela duga siromašnim zemljama uz uvjet očuvanja određenih prirodnih rezervata. Kroz desetljeća uspio je nekim zemljama izbrisati dug za par desetaka milijuna dolara, odnosno manje od \$3 milijarde globalno u 30-ak godina.¹⁰⁷ Jedan uspješan primjer ovog modela gdje se na Ekvadoru uspio „zamijeniti“ dio duga od \$1,6 milijardi za očuvanje bioraznolikosti na vulkanskom arhipelagu Galapagos¹⁰⁸ mogao bi povratiti optimizam za uspjeh ovog modela. No ipak postoje i čvrsti argumenti protiv implementacije ovog modela. Koalicija organizacija za reviziju duga i rješavanje klimatske krize Latindadd navela ih je čak devet.¹⁰⁹ Oni smatraju da je upitno hoće li biti dovoljno financija za očuvanje Galapagosa jer ovaj dogovor ne podrazumijeva nikakva daljnja sredstva za tu svrhu. Također, ovakva zamjena uključuje vrlo visoke transakcijske troškove od kojih koristi ima mala skupina privatnih tvrtki te pritom, iako smanjuje nominalnu vrijednost duga, ne znači gotovo ništa za izvlačenje zemlje iz dužničkog ropstva. Osim toga, dodaju, da ovakva zamjena odvlači pozornost od rješenja koja su Ekvadoru hitno potrebna po pitanju njegove ranjivosti na klimatske rizike, one fizičke i tranzicijske te da održava neravnotežu moći u trenutnoj strukturi duga, gdje su zemlje zajmoprincipi podređene interesima privatnih vjerovnika.¹¹⁰

7.5. Inicijative otpisa dugova zemljama u razvoju

Postoje drugi prijedlozi kako zemlje u razvoju izvući iz prekomjernog duga i pomoći im u energetskej tranziciji i borbi protiv klimatskih promjena. Neki ekonomisti i drugi stručnjaci predlažu različite oblike restrukturiranja duga uz smanjene kamatne stope i duže rokove te druge oblike novčanih potpora koje bi direktno financirale klimatske projekte i nebi utjecale

---

¹⁰⁵Klimatski portal: <https://klima.faktograf.hr/2024/05/20/tko-je-kome-duzan/>, pristupljeno 28.8.2024.

¹⁰⁶ World Economic Forum; <https://www.weforum.org/agenda/2024/04/climate-finance-debt-nature-swap/>, pristupljeno 29.8.2024.

¹⁰⁷World Economic Forum:

https://assets.weforum.org/editor/1rzI8jRqar4aZcsyyPR9LjF621cIH5b_eKuShXeempc.png, pristupljeno 29.8.2024.

¹⁰⁸ Ibidem

¹⁰⁹ Klimatski portal: <https://klima.faktograf.hr/2024/05/20/tko-je-kome-duzan/>, pristupljeno 28.8.2024.

¹¹⁰ Latindadd; <https://latindadd.org/arquitectura-financiera/organizaciones-que-trabajan-en-deuda-y-justicia-climatica-denuncian-problemas-con-el-canje-de-deuda-de-galapagos/#posicioningles>, pristupljeno 29.8.2024.

na dug zemlje.¹¹¹ Drugi predlažu da se zemljama u razvoju ne pripisuju dugovi za tranziciju već da bi privatni sektor trebao financirati globalnu tranziciju obnovljive energije jer bi samo privatni sektor SAD-a svojim prihodima mogao pokriti troškove 15 puta.¹¹²

Pored toga, postoji i ideja o samo jednostavnom otpisu dugova. Inicijativa desetaka zemalja globalnog juga¹¹³ koja se za to nalaže naziva se Debt for Climate (hrv. Dug za klimu).¹¹⁴ Ona okuplja aktiviste iz Južne Amerike, Afrike i Azije. Osim nje postoji i Odbor za poništenje nelegitimnog duga (CADTM–Committee for the Abolition of Illegitimate Debt), osnovan u Belgiji, koji također smatra da svako rješenje koje se ne sastoji od otkazivanja duga treba odbaciti.¹¹⁵ Također se za isti cilj zalaže i organizacija Debt Justice, nastala nakon velikih demonstracija u Britaniji krajem prošlog stoljeća.¹¹⁶ Za primjer slučaja otpisivanja ogromnog državnog duga navode slučaj Njemačke u 1953. godini kada joj je otpisano 60% duga nakupljenog prije, tijekom i nakon Drugog svjetskog rata te su joj omogućeni povoljni uvjeti otplate i mogućnost plaćanja u vlastitoj valuti.¹¹⁷

---

¹¹¹ UNDP; https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/asia_pacific_rbap/RBAP-DG-2013-Financing-Local-Response-Climate-Change.pdf , pristupljeno 29.8.2024.

¹¹² IMF; <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2024/03/Paying-Africa-climate-bill-Michael-Olabisi> , pristupljeno 29.8.2024.

¹¹³ Klimatski portal: <https://klima.faktograf.hr/2024/05/20/tko-je-kome-duzan/> , pristupljeno 28.8.2024.

¹¹⁴ Debt for Climate <https://www.debtforclimate.org/about-us> , pristupljeno 29.8.2024.

¹¹⁵ CADTM; <https://www.cadtm.org/Isn-t-the-cancellation-of-Southern-debt-a-solution-to-the-climate-crisis> , pristupljeno 28.8.2024.

¹¹⁶ Debt Justice; <https://debtjustice.org.uk/campaigns/no-more-climate-debt> , pristupljeno 29.8.2024.

¹¹⁷ Friedrich Ebert Stiftung; <https://library.fes.de/pdf-files/iez/10137.pdf> , pristupljeno 29.8.2024.

8. ETIČNOST U TURIZMU

Generalna skupština Ujedinjenih naroda je u Santiagu 1999. godine usvojila Globalni etički kodeks za turizam (Global Code of Ethics for Tourism) koji je objedinio i ojačao prethodne preporuke za održivi razvoj.¹¹⁸ Cilj globalnog etičkog kodeksa turizma je usklađivanje različitih dokumenata, kodova i deklaracija iste vrste ili sličnih ciljeva izdanih tijekom godina. Oni se nadopunjavaju novim pitanjima odražavajući nove napretke i spoznaje.¹¹⁹ Cilj etičnosti u turizmu je maksimizirati koristi od turizma kao što su kulturna razmjena, tolerancija, upoznavanje s drugima, stvaranje prijateljstava i briga za opće dobro te minimizirati negativne efekte na prirodu, društvo i kulturna bogatstva. Pritom je nužno adresirati sve sudionike u turizmu od ministarstava, turističke industrije, lokalnih zajednica i turista.¹²⁰

S obzirom da turizam utječe i na kolektivne i na osobne sustave vrijednosti, obrasce ponašanja te na strukture lokalnih zajednica, javljaju se mnoga etička pitanja. Stoga ga je potrebno sagledavati ne samo kao industriju već i kao globalnu društvenu silu.

Turizam mora biti održiv da bi se smatrao etičnim, jer svi sudionici moraju primjenjivati principe dobrog ponašanja, odnosno biti pravedni, pošteni i jednaki u interakciji jedni s drugima, prema društvu, okolišu i svim oblicima života.¹²¹

8.1. Etična konzumacija i održivost u turizmu

Održivi turizam treba podrazumijevati zadovoljavanje potreba turista uz istovremeno očuvanje prirodnih i kulturnih resursa te doprinos lokalnoj zajednici. Kako bi se etičnost održivog turizma mogla analizirati potrebno je utvrditi postoji li mogućnost njegova razvoja. Naime, postavlja se pitanje je li istinski održivi turizam uopće moguć u zemljama u razvoju jer već i sam broj posjetitelja ugrožava područja agrikulture te troši oskudne resurse, dok izgradnja smještajnih kapaciteta, posebice na malim područjima, uništava prirodu.¹²²

---

¹¹⁸ <https://www.unwto.org/global-code-of-ethics-for-tourism>, pristupljeno 29.8.

¹¹⁹ Gržinić, Jasmina. Međunarodni turizam II. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. 2022. str. 57

¹²⁰ Ibidem, str. 58

¹²¹ Ibidem, str. 335

¹²² Ibidem, str. 339

Etičnosti se ne pridaje dovoljno pažnje te je pristup održivosti pretjerano mehanički i tehnički. U održivom turizmu će etičnost ostati upitna sve dok je turistička industrija usmjerena isključivo na profit i zadovoljenje turista bez ograničenja.

Potencijalno rješenje moglo bi se naći u edukaciji putnika i javnosti. Važno je da posjetitelji budu informirani o održivosti i etičnim pitanjima kako nebi nenamjerno konzumirali usluge ili obavljali aktivnosti kojima otežavaju održivi razvoj ili narušavaju etična načela.¹²³

Eko-turizam se često prikazuje kao potencijalno rješenje za negativne utjecaje turizma. On podrazumijeva putovanja u prirodne destinacije, građenje ekološke svijesti, minimizaciju utjecaja posjetitelja, financijske koristi za lokalno stanovništvo, usmjeravanje dijela prihoda za konzervaciju te poštovanje lokalne kulture i ljudskih prava. Kako bi se ta ideja ostvarila i počela primjenjivati, potrebno je postaviti stroge kriterije za sve poslovne subjekte u turizmu, jer tvrtka ne može biti „zelena“ ako joj velika većina poslovanja to ne potvrđuje. Stoga je bitno da se svi ili većina pružatelja usluga pridržavaju ovih kriterija jer održivost ne narušavaju samo turisti već i davatelji usluga moraju promijeniti svoj pristup poslovanju.¹²⁴

8.2. Autohtono stanovništvo i etičnost u turizmu

Autohtonost destinacije uključuje brojne komponente kao što su ideje, vjerovanja i prakse koje prakticira, odnosno živi, lokalno stanovništvo. Često se poistovjećuje s kulturnim turizmom, no autentičnost podrazumijeva puno više od jedne kulture. Sveukupna raznolikost stanovništva čini identitet nacije, dok u turizmu, posjetitelji često uzurpiraju prostor i običaje tog identiteta. Turisti često smatraju da je iskazivanje interesa u lokalno stanovništvo te ulaženje u njihov osobni prostor, znak poštovanja i razumijevanja. Pritom ne shvaćajući kakve posljedice ostavljaju za sobom ili zahtijevajući previše od svojih domaćina. Ovakav je pristup posjetitelja posebno primjetan u tzv. „kulturama siromaštva“, tojest, u zemljama u razvoju, gdje ih lokalno stanovništvo, premda bi htjelo određene prakse i običaje sačuvati za sebe, mora dijeliti s posjetiteljima kako bi zaradili za život.¹²⁵

---

¹²³ Ibidem

¹²⁴ Ibidem

¹²⁵ Ibidem, str. 337

Povijest turizma povezana je sa povijesti imperijalizma. Od ranih početaka turizma bogate i obrazovane klase putovale su kako bi „proučavale“ druge kulture. Nakon industrijske revolucije, kada putovanja postaju šire dostupna, razvio se masovni turizam te komercijalizirao brojne destinacije. S vremenom su globalne transformacije i trendovi doveli do povećanja potrebe za istraživanjem „dosad netaknutih i neistraženih“ destinacija. Autohtonost se tako pretvara u marketing te se turizam oslanja na suradnju lokalnih zajednica u svrhu konzumacije njihovih običaja i navika. Na taj način, iako turizam omogućava lokalnom stanovništvu da iskoriste ekonomski dobitak za poboljšanje životnog standarda, istovremeno vodi do komodifikacije kulture. ¹²⁶

---

¹²⁶ Ibidem

9. ZAKLJUČAK

Iako turizam može biti značajan izvor prihoda, zapošljavanja i razvoja, on često više koristi vanjskim sudionicima nego lokalnim zajednicama, često dovodeći do marginalizacije autohtonog stanovništva, kulturne komodifikacije i degradacije okoliša. Kako bi se ublažili ovi štetni učinci, ključno je promicati modele održivog turizma koji daju prednost lokalnom sudjelovanju, pravednoj gospodarskoj raspodjeli i zaštiti prirodnih i kulturnih resursa. Samo usvajanjem etičnijeg i inkluzivnijeg pristupa turizam može doista poslužiti kao pokretač ravnomjernog razvoja u ovim regijama, umjesto produžavanja ciklusa iskorištavanja i nejednakosti.

LITERATURA

KNJIGE:

1. Amin, Samir. Unequal Development: An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism. New York: Monthly Review Press. 1976.
2. De Kadt, Emanuel Jehuda. Tourism-passport to Development?: Perspectives on the Social and Cultural Effects of Tourism in Developing Countries. New York: Oxford University Press, 1979.
3. Duval, David Timothy. Tourism in the Caribbean: trends, development, prospects. New York: Routledge. 2004.
4. Emmanuel, Arghiri. Unequal Exchange: A Study of the Imperialism of Trade. New York i London: Monthly Review Press (1972)
5. Fisher, James Samuel. Geography and Development: A World Regional Approach. 5. izd. New Jersey: Prentice Hall, 1995.
6. Frankema, Ewout i Buelens, Frans. „Colonial Exploitation and Economic Development: The Belgian Congo and the Netherlands Indies compared“ (ur.) Ewout Frankema i Frans Buelens u Routledge explorations in economic history br. 64. London: Routledge, 2013.
7. Gmelch, George. Behind the smile: the working lives of Caribbean tourism. Indiana: Indiana University Press. 2003.
8. Green, December i Luehrmann, Laura. Comparative Politics of the Global South: Linking Concepts and Cases izd. 4. Boulder,Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc. 2017.
9. Gržinić, Jasmina. Međunarodni turizam II. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. 2022.
10. Jadrešić, Vlatko. Janusovo lice turizma: od masovnog do selektivno-održivog turizma. Zagreb: Plejada. 2010.
11. Keen, Benjamin i Haynes, Keith. A History of Latin America. Boston i New York: Houghton Mifflin Company. 2000.
12. Kleman, Grant. Global Interactions 1: Preliminary Course 2. izd. Port Melbourne : Pearson Heinemann, 2008.

13. Kos-Stanišić, Lidija, Luša, Đana i Zgurić, Borna. Međunarodni odnosi i vanjske politike Globalnog juga: studije odabranih država. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2023.
14. Mathieson, Alister i Wall, Geoffrey. *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*. London, New York: Longman, 1982.
15. Mowforth, Martin i Munt, Ian. *Tourism and Sustainability: New Tourism in the Third World*. London: Routledge. 1998.
16. Mullings, Beverly. *Caribbean Tourism: Trouble in Paradise?* U (ur.) Skelton, Tracey. *Introduction to the Pan-Caribbean*. London: Hodder Arnold. 1964.
17. Nash, Dennison. *Tourism as a Form of Imperialism*. U (ur.) Smith, Valene L. *Hosts and guests: the anthropology of tourism* izd. 2. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press. 1989.
18. Pattullo, Polly. *Last Resorts: The Cost of Tourism in the Caribbean*. Kingston, Jamajka: Ian Randle Publishers. 1996.
19. Ravindranath, Nijavalli H. i Sathaye, Jayant A. *Climate change and developing countries*. Dordrecht, Nizozemska: Kluwer Academic Publishers. 2002.
20. Salisbury, Richard, Hawley Elizabeth. Bierling, Billi. *The Himalaya by the Numbers: A Statistical Analysis of Mountaineering in the Nepal Himalaya 1950-2019* izd. 2. Ann Arbor, Michigan: The Himalayan Database. 2021.
21. Schneider, Hartmut. „Tourism Development in Africa: Scope and Critical Issues“ U *Africa Spectrum* 11, br. 1 (1976)
22. Smith, John. *Imperialism in the Twenty-First Century: Globalization, Super-Exploitation, and Capitalism’s Final Crisis*. New York : Monthly Review Press, 2016.
23. Smith, Melanie K. *Issues in Cultural Tourism Studies*. New York: Routledge. 2009.
24. Suwandi, Intan, Jonna, Jamil R., Foster, John Bellamy. “Global Commodity Chains and the New Imperialism“ U *Monthly Review Press* 70 br. 10 (2019)
25. Vukonić, Boris. *Turizam: budućnost mnogih iluzija*. Zagreb: Plejada. 2010.
26. Wood , Robert E. *Tourism and the State: Ethnic Options and Constructions of Otherness*. U (ur.) Michel Picard i (ur.) Robert E. Wood. *Tourism, Ethnicity and the State in Asian and Pacific Societies*. Honolulu: University of Hawai’i Press. 1997.

27. Zhang, Jundan Jasmine i Shelton, Eric J. „Imperialism, tourism“ U (ur.) Jafari, Jafar i (ur.) Xiao, Honggen. *Encyclopedia of Tourism*. Cham, Švicarska: Springer. 2014.

ČLANCI:

1. Ascher, François. „Tourism: Transnational Corporations and Cultural Identities.“ U *The Unesco Press* (1985)
2. Belk, Russel W. „Third World Tourism: Panacea or Poison? The Case of Nepal“ U *Journal of International Consumer Marketing* 5 br. 1 (1993)
3. Brown, Frances i Hall, Derek. „Tourism and Development in the Global South: The Issues“ U *Third World Quarterly* 29, br. 5 (2008)
4. Chamon, Marcos, Klok, Erik., Thakoor, Vimal V., Zettelmeyer, Jeromin. „Debt-for-Climate Swaps: Analysis, Design, and Implementation.“ U *IMF Working Papers* br. 162 (2022)
5. Clements, Benedict, Sanjeev Gupta, Liu, Jianhong „Who’s Responsible for Climate Change? New Evidence Based on Country-level Estimates of Climate Debt“ U *IAEE: Economics of Energy & Environmental Policy* 12 br. 1 (2022)
6. Dirlik, Arif. “Global South: Predicament and Promise.” U *The Global South* 1, br. 1, (2007)
7. Frent, Christi „An overview of the negative impacts of tourism“ U *Journal of tourism – studies and research in tourism* br. 22 (2016)
8. Hickel, Jason, Dorninger, Christian, Wieland, Hanspeter, Suwandi, Intan. „Imperialist appropriation in the world economy: Drain from the global South through unequal exchange, 1990–2015“ U *Global Environmental Change* 73 br. 102467 (2022)
9. Napper, E.I., Davies B.F.R., Clifford, H., Elvin, S., Koldewey, H.J., Mayewski, P.A., Miner, K.R., Potocki, M., Elmore A.C., Gajurel A.P., Thompson, R.C.: „Reaching New Heights in Plastic Pollution—Preliminary Findings of Microplastics on Mount Everest“ *One Earth* 3 br. 5 (2020)
10. Potocki, Mariusz, Mayewski, Paul Andrew, Matthews, Tom, et al. „Mt. Everest’s highest glacier is a sentinel for accelerating ice loss“ *npj Climate and Atmospheric Science* 5 br. 1 (2022)

11. Sunlu, Ugur. „Environmental impacts of tourism.“ U Camarda D. (ur.) i Grassini L. (ur.). Local resources and global trades: Environments and agriculture in the Mediterranean region. (2003.) Bari:CIHEAM,
12. Victor Azarya. „Globalization and International Tourism in Developing Countries: Marginality as a Commercial Commodity“ U Current Sociology 52 br. 6. (2004)
13. Williams, Tammy Ronique. „Tourism as a Neo-colonial Phenomenon: Examining the Works of Pattullo & Mullings“ U Carribean Quilt 2 (2012)

OSTALI IZVORI:

1. BBC:<https://www.bbc.com/future/article/20151008-the-tragic-story-of-mt-everests-most-famous-dead-body>
2. Business Insider: <https://www.businessinsider.com/dead-bodies-on-mount-everest-are-hard-to-get-down-2019-5>
3. CADTM:<https://www.cadtm.org/Isn-t-the-cancellation-of-Southern-debt-a-solution-to-the-climate-crisis>
4. Debt for Climate <https://www.debtforclimate.org/about-us>
5. Debt Justice: <https://debtjustice.org.uk/campaigns/no-more-climate-debt>
6. Expedreview: <https://www.expedreview.com/blog/2022/11/how-much-does-it-cost-to-climb-mt-everest-in-2023>
7. Friedrich Ebert Stiftung: <https://library.fes.de/pdf-files/iez/10137.pdf>
8. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/zemlje-u-razvoju>
9. IGSD-Institute for Governance & Sustainable Development: <https://center-hre.org/wp-content/uploads/Background-Note-on-Debt-Swaps-11Aug20.pdf>
10. IMF:<https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2024/03/Paying-Africa-climate-bill-Michael-Olabisi>
11. IMF:https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEO_WORLD/AFQ
12. Klimatski portal: <https://klima.faktograf.hr/2024/05/20/tko-je-kome-duzan/>

13. Latindadd; <https://latindadd.org/arquitectura-financiera/organizaciones-que-trabajan-en-deuda-y-justicia-climatica-denuncian-problemas-con-el-canje-de-deuda-de-galapagos/#posicioningles>
14. MMF; <https://www.imfconnect.org/content/dam/imf/Spring-Annual%20Meetings/SM23/IMFCStatePub/IMFC-S-47-23-14%20-%20Stmt.%20%20Mr.%20Steiner%20-%20United%20Nations.pdf>
15. National Geographic: <https://education.nationalgeographic.org/resource/trash-and-overcrowding-top-world/>
16. National Library of Medicine: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1553507/>
17. Our World-United Nations University: <https://ourworld.unu.edu/en/vanity-pollution-and-death-on-mt-everest>
18. OXFAM: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621426/bn-climate-finance-short-changed-191022-en.pdf;jsessionid=2F564255707811A4846A06BD0FAD7022?sequence=7>
19. Svjetska banka: <https://www.worldbank.org/en/topic/climatechange/publication/the-development-climate-and-nature-crisis>
20. UN: <https://www.un.org/ohrlls/content/about-least-developed-countries>
21. UN: <https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category.html>
22. UNCTAD (Konferencija Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju): <https://unctad.org/publication/world-of-debt>
23. UNCTAD: <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/list>
24. UNCTAD; <https://unctad.org/sites/default/files/2023-07/FIG-1.jpg>
25. UNDP (Program Ujedinjenih naroda za razvoj); <https://www.undp.org/future-development/signals-spotlight-2023/new-wave-debt-swaps-climate-or-nature>
26. UNDP: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>
27. UNDP: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/asia_pacific_r_bap/RBAP-DG-2013-Financing-Local-Response-Climate-Change.pdf

28. UNESCO; <https://whc.unesco.org/en/list/120/>
29. UNWTO: <https://www.unwto.org/global-code-of-ethics-for-tourism>
30. World Economic Forum:
https://assets.weforum.org/editor/Irzi8jRqar4aZcsyyPR9LjF621cIH5b_eKuShXee_mpc.png
31. World Economic Forum; <https://www.weforum.org/agenda/2024/04/climate-finance-debt-nature-swap/>
32. World Health Organization: <https://www.who.int/data/nutrition/nlis/info/human-development-index>

POPIS ILUSTRACIJA

Slike:

Slika 1: Popis najmanje razvijenih zemalja (od 18 prosinca 2023)	7
Slika 2: Kamatne stope kod zaduživanja uspoređene između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju	30
Slika 3: Odgovornost za doprinos antropogenom CO ₂ u atmosferi po glavi stanovnika	32